

Vlaanderen
is landbouw & visserij

WAT DENKT DE LANDBOUWER OVER AGROMILIEU- EN KLIMAATMAATREGELEN?

Resultaten van een grootschalige bevraging

2018

DEPARTEMENT
LANDBOUW & VISSERIJ

WWW.VLAANDEREN.BE/LANDBOUW

WAT DENKT DE
LANDBOUWER OVER
AGROMILIEU- EN
KLIMAATMAATREGELEN?

**Resultaten van een grootschalige
bevraging in 2018**

Deze publicatie werd door het Departement Landbouwen Visserij met de meeste zorg en nauwkeurigheid opgesteld. Er wordt evenwel geen enkele garantie gegeven omtrent de juistheid of de volledigheid van de informatie in deze publicatie. De gebruiker van deze publicatie ziet af van elke klacht tegen het Departement Landbouwen Visserij of zijn ambtenaren, van welke aard ook, met betrekking tot het gebruik van de via deze publicatie beschikbaar gestelde informatie.

In geen geval zal het Departement Landbouwen Visserij of zijn ambtenaren aansprakelijk gesteld kunnen worden voor eventuele nadelige gevolgen die voortvloeien uit het gebruik van de via deze publicatie beschikbaar gestelde informatie.

////////////////////////////////////

INHOUD

Voorwoord.....	5
Samenvatting.....	6
Inleiding: nood aan hoe landbouwers denken over agromilieu- en klimaatmaatregelen.....	7
1 Methode en beschrijving aangeschreven populatie	9
1.1 Online enquête en analyse van de resultaten.....	9
1.2 Selectie van de deelnemers.....	9
1.2.1 Landbouwers met agromilieu- en klimaatmaatregelen.....	10
1.2.2 Landbouwers die in aanmerking komen voor maatregelen.....	12
1.3 Korte beschrijving aangeschreven populatie.....	13
2 Profiel respondenten.....	15
2.1 Hoge responsgraad van 34%.....	15
2.2 48% heeft agromilieumaatregel en 42% heeft beheerovereenkomst.....	15
2.3 Met maatregel: 81% is landbouwer in hoofdberoep.....	18
2.4 Landbouwers met maatregelen hoger opgeleid.....	20
3 Kennis over de maatregelen.....	23
3.1 Driekwart van respondenten zonder verbintenis kent maatregelen.....	23
3.2 Vakbladen, collega's en bedrijfsplanners belangrijke informatiebron.....	24
4 Belang van natuur en milieu	27
4.1 Landbouwers bezorgd over natuur en milieu.....	27
4.2 Positief effect op natuur, milieu en landschap belangrijkste reden om maatregelen uit te voeren.....	30
5 Belang van vergoeding.....	34
5.1 Groot deel vindt vergoeding in verhouding staan tot de gevraagde inspanningen.....	34
5.2 Minder papierwerk/controles en hogere vergoeding beste overtuigingsmiddel.....	37
6 Impact van maatregelen naar milieu en biodiversiteit volgens de respondenten.....	40
6.1 Vlinderbloemigen: 77% gebruikt (in meer of mindere mate) minder stikstofkunstmest.....	40
6.2 Verwarringstechniek fruitteelt: 85% zet minder gewasbeschermingsmiddelen in.....	41
6.3 18% past gewasbeschermingsmiddelengebruik ook aan bij mechanische onkruidbestrijding.....	42
6.4 56% neemt jaarlijks akkervogels waar op percelen met beheerovereenkomst akkervogels.....	43
6.5 54% neemt jaarlijks weidevogels waar op percelen met beheerovereenkomst weidevogels.....	43
6.6 73% ziet dat variatie aan bloemen en planten toeneemt bij beheerovereenkomst botanisch beheer.....	44
6.7 Bloemenstrook: 95% ziet meer bijen en vlinders.....	45
7 Conclusies en aanbevelingen	46
Figuren.....	50
Tabellen.....	51
Bronnen.....	51
Afkortingen.....	52

////////////////////////////////////

VOORWOORD

Het Departement Landbouw en Visserij heeft in samenwerking met de Vlaamse Landmaatschappij in de eerste helft van 2018 een grootschalige bevraging gelanceerd bij Vlaamse landbouwers mét agromilieu- en klimaatmaatregelen en landbouwers die in aanmerking komen voor een of meerdere maatregelen. Dit vanuit de overtuiging dat het belangrijk is naar de ideeën en knelpunten van individuele landbouwers te luisteren.

De resultaten leiden tot een beter en actueler inzicht in de beweegredenen van landbouwers om al dan niet voor de maatregelen te kiezen en de manier waarop ze over dit thema denken. De resultaten leveren dan ook een belangrijke input op voor het beleid.

Grote dank gaat uit naar de landbouwers die de tijd hebben genomen om de enquête in te vullen. Zonder hun inspanning was het niet mogelijk geweest om dit rapport op te maken.

We willen graag de collega's van het Departement Landbouw en Visserij (LV) en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) bedanken die hulp geboden hebben bij het opstellen van de enquête, de input gedurende de opmaak van het rapport en het nalezen van de studie: Belinda Cloet (LV), Ellen Maertens (LV), Katrien Nijs (LV), Wouter Rombouts (VLM), Tom Van Bogaert (LV) en Dirk Van Gijseghem (VLM).

////////////////////////////////////

SAMENVATTING

Meer dan de helft van de landbouwers die agromilieu- en klimaatmaatregelen uitvoeren, doet dat vooral vanwege het positieve effect op natuur, milieu en landschap. Voor de meeste boeren is de gunstige milieu-impact ook zichtbaar. Dat blijkt uit een enquête bij Vlaamse land- en tuinbouwers die ingetekend hebben op een of meerdere maatregelen of die ervoor in aanmerking komen.

Vier op de vijf respondenten vinden het een taak van de landbouw om mee zorg te dragen voor het milieu, de natuur en het landschap. Driekwart geeft aan bezorgd te zijn over erosie en bodemkwaliteit. 68% voert ook natuur- en milieumaatregelen uit waarvoor ze niet financieel aangemoedigd worden. Landbouwers met een agromilieu- en klimaatmaatregel scoren telkens lichtjes hoger.

De teelt van vlinderbloemigen zoals grasklaver levert voor 77% van de respondenten met een verbintenis een milieuvoordeel op, want ze gebruiken minder stikstofkunstmest. Van de landbouwers die verwarringstechniek in de fruitteelt toepassen, zet 85% minder gewasbeschermingsmiddelen in. 73% van de landbouwers met beheerovereenkomst botanisch beheer ziet de variatie aan bloemen en planten toenemen. Bij de beheerovereenkomsten akker- en weidevogels neemt ruim de helft jaarlijks akker- en weidevogels waar op zijn percelen.

De vergoeding die de landbouwer krijgt, is, na de impact op het milieu, de tweede belangrijkste reden om een agromilieu- en klimaatmaatregel uit te voeren. De overgrote meerderheid is van mening dat de vergoeding in verhouding staat tot de gevraagde inspanningen. De appreciatie verschilt wel sterk per maatregel: van 97% voor de beheerovereenkomst akkervogels en 81% voor de teelt van vlinderbloemigen tot maar 33% voor de maatregel behoud van lokale schapenrassen. Landbouwers die nog geen maatregel uitvoeren, zouden vooral overtuigd kunnen worden door minder administratieve lasten en een hogere vergoeding.

De respondenten die een agromilieu- en klimaatmaatregel uitvoeren, hebben vaker een diploma hoger onderwijs, zijn vaker landbouwer in hoofdberoep en hebben vaker een bedrijf met een hogere standaardopbrengst dan hun collega's zonder een verbintenis. In totaal namen meer dan 3.500 land- en tuinbouwers deel aan de enquête, die in de eerste helft van 2018 plaatsvond.

Agromilieu- en klimaatmaatregelen maken deel uit van het Vlaamse plattelandsontwikkelingsprogramma en zijn erop gericht om de landbouwproductie te verzoenen met bepaalde natuur- en milieudoelen. Het beheer gebeurt zowel door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) als het Departement Landbouw en Visserij.

////////////////////////////////////

In totaal werden 10.721 landbouwers bevestigd. Dit is de aangeschreven populatie. Dit deel licht kort toe welke landbouwers zijn benaderd en hoe de bepaling van de aangeschreven populatie tot stand is gekomen.

1.2.1 Landbouwers met agromilieu- en klimaatmaatregelen

In totaal hebben 5.350 unieke landbouwers in 2017 een of meerdere verbintenissen voor agromilieu- en klimaatmaatregelen aangegeven via de verzamelaanvraag. Dit is de *populatie* met maatregelen. Tabel 1 geeft per maatregel/pakket een overzicht van het aantal landbouwers met een verbintenis en het totale areaal voor die maatregel, zoals aangegeven in de verzamelaanvraag van 2017. Deze tabel bevat ook een klein deel landbouwers met maatregelen uit het vorige plattelandsontwikkelingsprogramma (PDPO II) waarvan de verbintenis nog loopt.

Tabel 1. Aantal landbouwers met een verbintenis en aangegeven oppervlakte (hectare) per agromilieu- en klimaatmaatregel (Verzamelaanvraag 2017) (= populatie met maatregelen), *

Beheerdienst	Maatregel	Pakket	Aantal landbouwers met verbintenis aangegeven in 2017	Totaal aangegeven areaal (ha) (2017)
LV	Teelt van vlinderbloemigen	/	1.520	10.588
	Verwarringstechniek in de fruitteelt	/	459	7.799
	Mechanische onkruidbestrijding	/	363	1.766
	Teelt vezelvlas met verminderde bemesting	/	21	160
	Behoud van lokale rundveerassen	/	79	/
	Behoud van lokale schapenrassen	/	32	/
VLM	BO Perceelsranden	Aanleg en onderhoud grasstrook 15 juni	234	147
		Aanleg en onderhoud gemengde grasstrook	758	816
		Onderhoud gemengde grasstrook	877	1.002
		Aanleg en onderhoud bloemenstrook	73	20
	BO Weidevogels	Uitstel maaidatum	112	397
		Standweide 15 juni	45	208
		Kuikenweide	49	221
		Aanleg en onderhoud vluchtstrook	13	17
	BO Akkervogels	Voedselgewas	548	745
		Aanleg en onderhoud gemengde grasstrook plus	254	656
		Onderhoud gemengde grasstrook plus	160	250
	BO Erosiebestrijding	Aanleg en onderhoud grasstrook	362	233

////////////////////////////////////

BO Kleine landschapselementen	Onderhoud houtkant (75%/50%/25%)	195	25
BO Botanisch beheer	Ontwikkeling soortenrijk grasland	83	195
	Instandhouding soortenrijk grasland	74	151

* Landbouwers kunnen voor meerdere maatregelen een verbintenis hebben

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Voor deze studie zijn niet alle landbouwers met agromilieu- en klimaatmaatregelen (tabel 1) benaderd. Enkel degenen die een PDPO III-verbintenis hebben, zijn geselecteerd. Landbouwers met een verbintenis uit de vorige programmaperiode (PDPO II) zijn niet meegenomen (terwijl een verbintenis 5 jaar duurt). Pakketten waarvoor minder dan 10 verbintenissen liepen in 2017 en waarvoor de doelgroep moeilijk af te bakken is, zijn niet in beschouwing genomen. Op deze manier werd de *aangeschreven populatie* met agromilieu- en klimaatmaatregelen bepaald.

De aangeschreven populatie met maatregelen bestaat uit 3.741 unieke landbouwers die verbintenissen voor een of meerdere maatregelen en/of pakketten kunnen hebben. De aantallen aangeschreven landbouwers per maatregel/pakket zijn opgenomen in tabel 2.

Tabel 2. Maatregelen en pakketten van PDPO III, waarover in de enquête vragen zijn opgenomen, en aantallen aangeschreven landbouwers per maatregel/pakket (= aangeschreven populatie met maatregelen), *

Beheer- dienst	Maatregel	Pakket	Aantal aangeschreven landbouwers met verbintenis in 2017
LV	Teelt van vlinderbloemigen	/	1411
	Verwarringstechniek in de fruitteelt	/	444
	Mechanische onkruidbestrijding	/	342
	Teelt vezelvlas met verminderde bemesting	/	19
	Behoud van lokale rundveerassen	/	62
	Behoud van lokale schapenrassen	/	32
VLM	BO Perceelsranden	Aanleg en onderhoud grasstrook 15 juni	211
		Aanleg en onderhoud gemengde grasstrook	689
		Onderhoud gemengde grasstrook	793
		Aanleg en onderhoud bloemenstrook	67
	BO Weidevogels	Uitstel maaidatum	103
		Standweide 15 juni	36
		Kuikenweide	42
		Aanleg en onderhoud vluchtstrook	13
	BO Akkervogels	Voedselgewas	494
		Aanleg en onderhoud gemengde grasstrook plus	233
		Onderhoud gemengde grasstrook plus	144

////////////////////////////////////

BO Erosiebestrijding	Aanleg en onderhoud grasstrook	329
BO Kleine landschapselementen	Onderhoud houtkant (75%/50%/25%)	183
BO Botanisch beheer	Ontwikkeling soortenrijk grasland	70
	Instandhouding soortenrijk grasland	70

* Landbouwers kunnen voor meerdere maatregelen een verbintenis hebben

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

1.2.2 Landbouwers die in aanmerking komen voor maatregelen

Om te bepalen welke landbouwers potentieel in aanmerking komen voor de verschillende agromilieuen klimaatmaatregelen, werden volgende methodes gevolgd:

- Methode agromilieumaatregelen:

In deze studie zijn in beschouwing genomen: teelt van vlinderbloemigen, verwarringstechniek in de fruitteelt, mechanische onkruidbestrijding, teelt vezelvlas met verminderde bemesting, teelt van vezelhennep met verminderde bemesting, behoud van lokale rundveerassen en behoud van lokale schapenrassen. Voor de maatregelen behoud van lokale rundveerassen en behoud van lokale schapenrassen zijn geen potentiële begunstigden bevraagd.

Voor elke areaalgebonden maatregel is bepaald op welke teelten de maatregel in 2017 voornamelijk werd toegepast. Daarna zijn de landbouwers met dezelfde teelten in 2017, maar zonder deze maatregel geselecteerd. Zij worden beschouwd als landbouwers die in aanmerking komen voor de maatregel.

Voor de maatregel “teelt van vezelhennep” liepen in 2017 geen verbintenissen. De landbouwers die in aanmerking komen voor de maatregel (dus met teelt van vezelhennep in 2017) zijn wel bevraagd.

- Methode beheerovereenkomsten:

Voor de beheerovereenkomsten is steeds gewerkt op maatregelniveau, niet op pakketniveau. Onderstaande methode is gebruikt om de landbouwers te bepalen die in aanmerking komen voor een verbintenis:

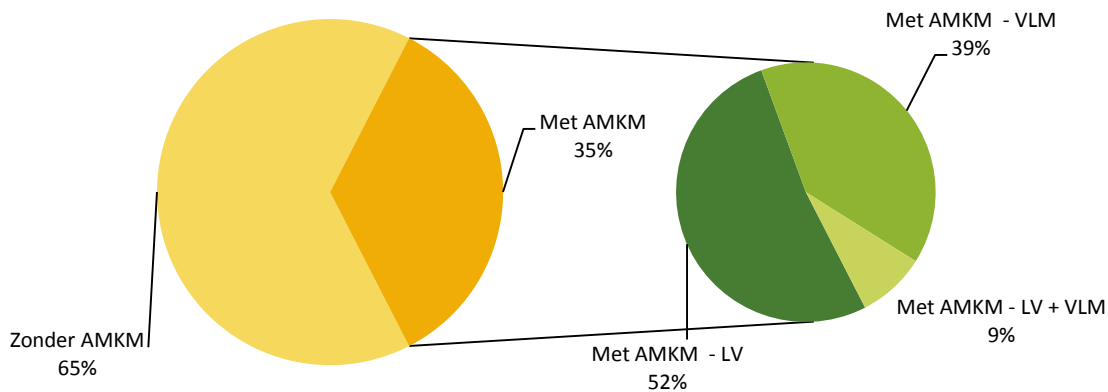
- Beheerovereenkomst akkervogels: Alle landbouwers actief op 2/10/2017 met een of meer percelen akkerland (geen blijvend grasland, geen blijvende fruit- en sierteelten) gelegen in beheergebied voor akkerfauna (afbakening geldig op 2/10/2017), maar niet in natuur- of bosreservaat (uitgezonderd de landbouwers met een lopende overeenkomst in 2017)
- Beheerovereenkomst weidevogels: Alle landbouwers actief op 2/10/2017 met een of meer percelen tijdelijk of blijvend grasland (BG1, BG2, BG3, BG4, BG5 en BG) gelegen in beheergebied voor weidefauna (afbakening geldig op 2/10/2017), maar niet in natuur- of bosreservaat (uitgezonderd de landbouwers met een lopende overeenkomst in 2017)
- Beheerovereenkomst perceelsranden: Alle landbouwers actief op 2/10/2017 met een of meer productiepercelen niet gelegen in natuur- of bosreservaat. Deze lijst is echter erg lang. Daarom zijn hiervan enkel degenen opgenomen die ook in aanmerking kwamen voor een andere agromilieuen klimaatmaatregel.
- Beheerovereenkomst kleine landschapselementen: Alle landbouwers actief op 2/10/2017 met een of meer productiepercelen niet gelegen in natuur- of bosreservaat. Deze lijst is echter erg lang. Daarom zijn hiervan enkel degenen opgenomen die ook in aanmerking kwamen voor een andere agromilieuen klimaatmaatregel.

////////////////////////////////////

(ofwel 35%) past al maatregelen toe. Hiervan voert 52% enkel een (of meerdere) agromilieumaatregel(en) uit, 39% voert (minimaal) een (of meerdere) beheerovereenkomst(en) uit en 9% heeft verbintenissen met zowel LV als VLM (figuur 1).

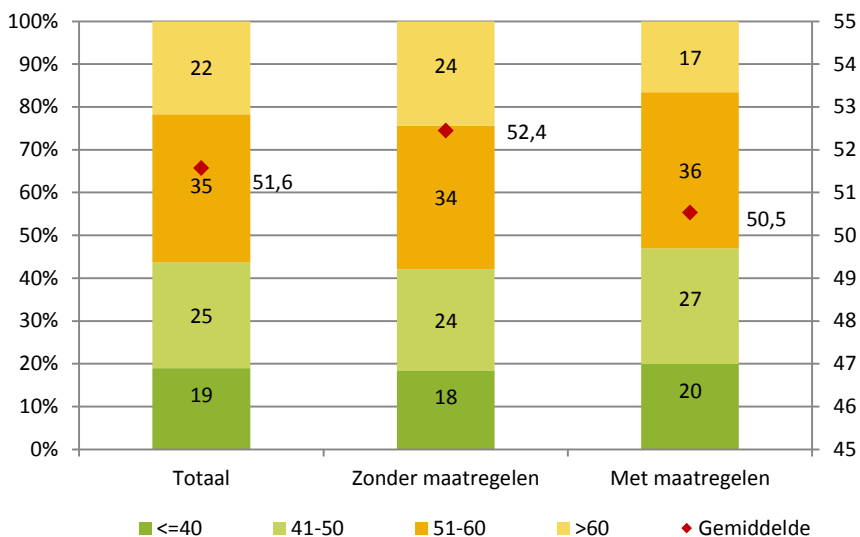
Figuur 1. Aandeel van de aangeschreven populatie met of zonder maatregel en type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

De landbouwers binnen de aangeschreven populatie mét agromilieu- en klimaatmaatregelen zijn significant jonger dan degenen zonder. Degenen met maatregelen zijn gemiddeld 50,5 jaar (en 53% is 51 jaar of ouder), degenen zonder zijn gemiddeld 52,4 jaar (en 58% is 51 jaar of ouder) (figuur 2).

Figuur 2. Aandeel van de aangeschreven populatie per leeftijdscategorie, volgens totaal aangeschreven populatie, met of zonder maatregelen (%) en gemiddelde leeftijd

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

2 PROFIEL RESPONDENTEN

Dit hoofdstuk gaat in op een aantal algemene kenmerken van de bedrijven van de respondenten en hun bedrijfsleiders: aantal bedrijven, verdeling naar met of zonder verbintenissen én type maatregelen, verdeling naargelang hoofd- of bijberoep, leeftijd en opvolgingssituatie.

2.1 HOGE RESPONSGRAAD VAN 34%

De respons op de enquête was zeer groot: in totaal hebben 3.643 (33,9%) respondenten de enquête geheel of gedeeltelijk beantwoord (tabel 4). Van de respondenten die de enquête deels hebben ingevuld én al een verbintenis hebben, zijn enkel degenen geselecteerd die tenminste de (algemene) vragen met betrekking tot hun houding ten opzichte van natuur/klimaat, informatiebronnen en de redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren hebben ingevuld. Van de respondenten die de enquête deels hebben ingevuld én nog geen verbintenis hebben zijn enkel degenen geselecteerd die tenminste de (algemene) vragen met betrekking tot hun houding ten opzichte van natuur/klimaat, mate van vertrouwdheid met de maatregelen en overtuigingsfactoren hebben ingevuld. Dat resulteerde uiteindelijk in 3.137 respondenten (29,3%) die meegenomen zijn in de analyses.

Tabel 4. Aantal verstuurde enquêtes en responsgraad (%)

	Aantal landbouwers	Responsgraad (%)
Verstuurde enquêtes	10.719	-
Gedeeltelijk beantwoord (a)	657	6,1
Volledig beantwoord (b)	2.986	27,8
Totaal beantwoord (a+b)	3.643	33,9
Geselecteerd voor analyse	3.137	29,3

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

2.2 48% HEEFT AGROMILIEUMAATREGEL EN 42% HEEFT BEHEEROVEREENKOMST

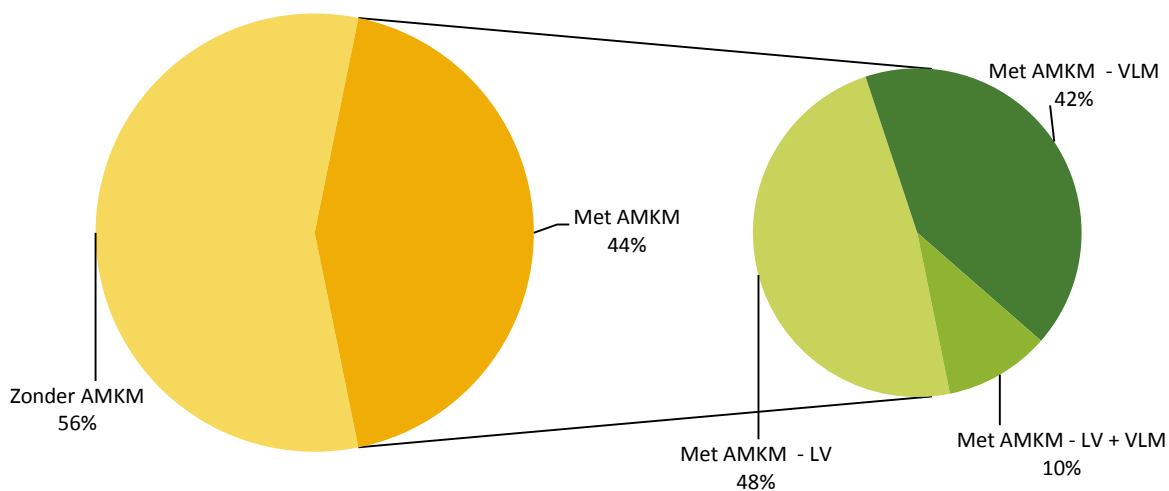
Figuur 3 toont aan dat 44% van de respondenten (nl. 1.368) al een verbintenis heeft. 56% (ofwel 1.769 respondenten) heeft er geen, maar komt voor (minimaal) een maatregel in aanmerking. Van degenen die al een verbintenis hebben, heeft 48% enkel een of meerdere agromilieumaatregel(en) (beheerd door het Departement Landbouw en Visserij (LV)). 42% heeft een of meerdere beheerovereenkomst(en) (beheerd door de Vlaamse Landmaatschappij (VLM)) en 10% van de respondenten heeft verbintenissen met zowel LV als VLM (figuur 3).

Uit de vergelijking tussen figuur 1 en figuur 3 blijkt dat diegenen die al een maatregelen hebben eerder geneigd waren om de enquête in te vullen. Van de aangeschreven populatie heeft 35% al een maatregel en van de respondenten bedraagt dit aandeel 44%.

////////////////////////////////////

Figuur 3. Aandeel respondenten met of zonder maatregel en type maatregel, %

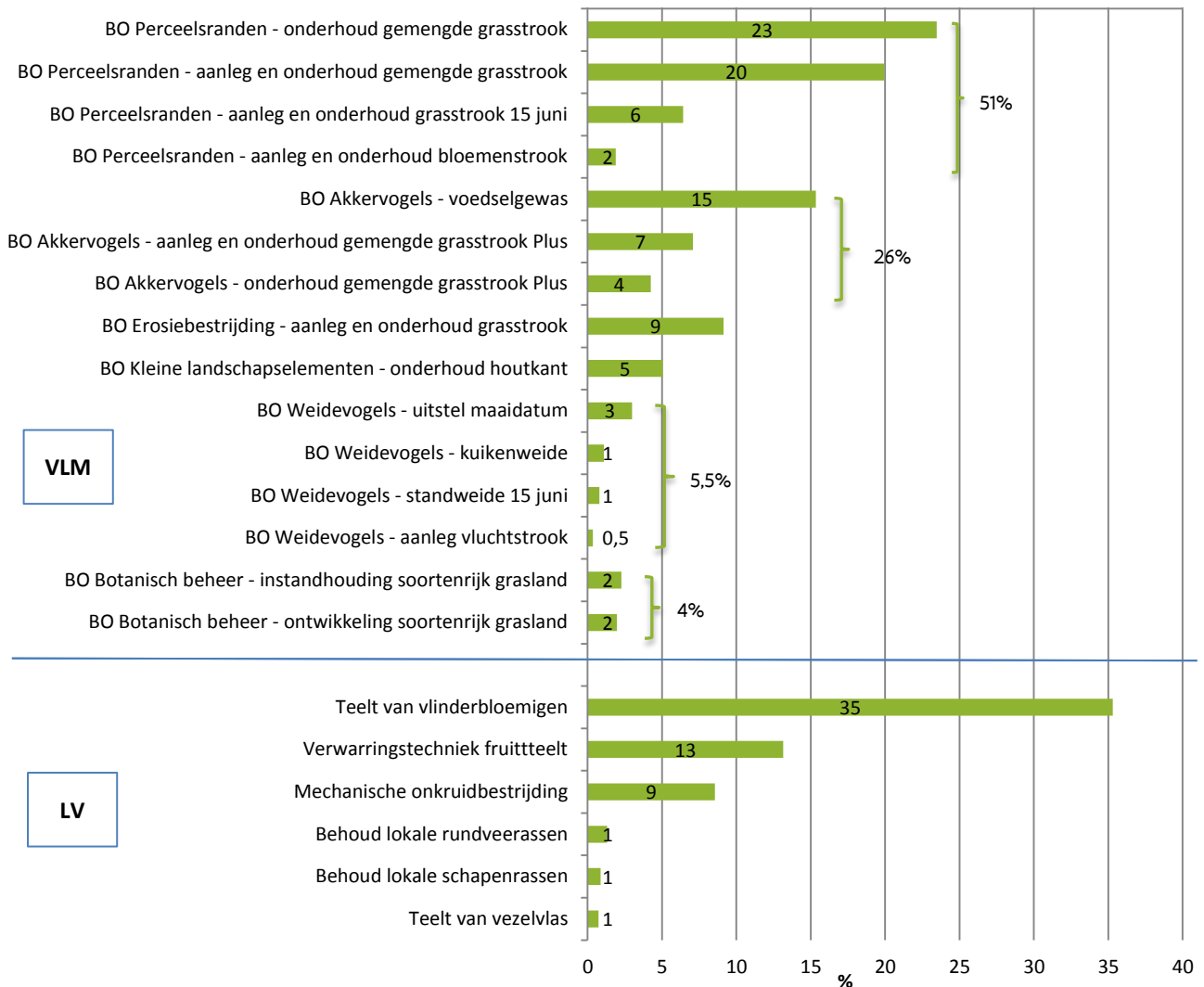
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Figuur 4 geeft aanvullend een overzicht van het aandeel respondenten met maatregelen per verbintenis, zowel voor beheerovereenkomsten (BO) als voor agromilieumaatregelen.

Als de verschillende beheerpakketten binnen de beheerovereenkomst perceelsranden worden samengeteld, nemen zij met 51% de eerste plaats in. De agromilieumaatregel “teelt van vlinderbloemigen” komt met 35% op de tweede plaats. Het groeperen van de beheerpakketten binnen de beheerovereenkomst akkervogels leidt tot een derde stek met een aandeel van 26% (figuur 4), gevolgd door de agromilieumaatregel “verwarringstechniek fruitteelt” (13%), “mechanische onkruidbestrijding” (9%) en beheerovereenkomst erosiebestrijding (9%). Hierbij geldt dat de respondenten meer dan één verbintenis kunnen hebben: de som van de aandelen bedraagt daardoor meer dan 100%. De respondenten met een beheerovereenkomst hebben er vaak meerdere (of hebben meerdere pakketten binnen één beheerovereenkomst). Hierdoor scoren de opgetelde aandelen van de maatregelen beheerd door de VLM hoog.

Figuur 4. Aandeel respondenten met verbintenis per maatregel, beheerd door VLM en LV *, %

* Respondenten kunnen voor meerdere maatregelen een verbintenis hebben

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

De respondenten werden tevens bevraagd over (een of meerdere) maatregelen waarvoor ze wel in aanmerking komen, maar nog geen verbintenis voor hebben afgesloten. Uit tabel 5 blijkt dat, afhankelijk van de maatregel, 93% tot 100% van de respondenten de betreffende vragen heeft ingevuld. Bijvoorbeeld, 3.060 respondenten komen in aanmerking voor een beheerovereenkomst kleine landschapselementen, maar hebben hier (nog) geen verbintenis voor. Van hen heeft 97,4% de betreffende vragen volledig ingevuld.

Tabel 5 toont tevens dat een zeer groot deel van de respondenten in aanmerking komt voor een beheerovereenkomst kleine landschapselementen (nl. 3.060 respondenten) en beheerovereenkomst perceelsranden (2.606). Ook voor een beheerovereenkomst akkervogels (1.031) en weidevogels (625) komen veel respondenten in aanmerking.

//

Tabel 5. Aantal respondenten die voor een bepaalde maatregel in aanmerking komen en de betreffende vragen hebben beantwoord, *

	Aantal dat in aanmerking komt	% dat vragen heeft ingevuld
BO Kleine landschapselementen	3.060	97,4
BO Perceelsranden	2.606	99,0
BO Akkervogels	1.031	97,6
BO Weidevogels	625	97,6
Mechanische onkruidbestrijding	364	96,9
Teelt van vlinderbloemigen	239	97,5
Verwarringstechniek fruitteelt	201	96,5
Teelt van vezelvlas	197	93,4
Teelt van vezelhennepe	7	100,0

* Respondenten kunnen in aanmerking komen voor meerdere maatregelen/pakketten

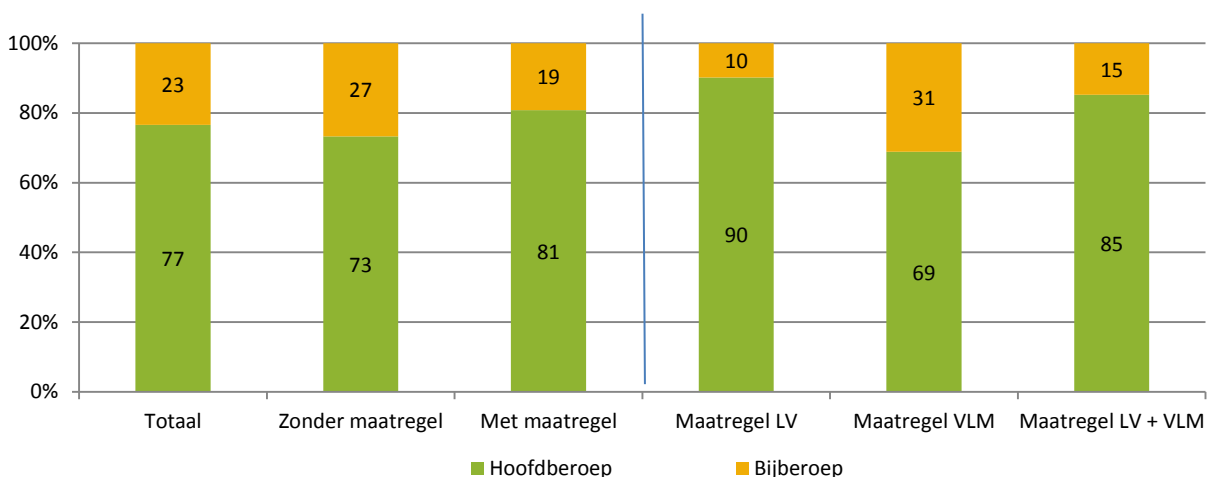
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

2.3 MET MAATREGEL: 81% IS LANDBOUWER IN HOOFDBEROEP

Van de respondenten geeft, in totaliteit, 77% aan landbouwer in hoofdberoep te zijn. De respondenten die al een verbintenis hebben, zijn significant vaker landbouwer in hoofdberoep (81%) dan degenen die nog geen verbintenis hebben (73% in hoofdberoep) (figuur 5).

Ook bij de respondenten die al een verbintenis hebben, zijn significante verschillen op te merken tussen de types maatregelen. Degenen die een agromilieumaatregel hebben zijn significant vaker landbouwer in hoofdberoep (90%) dan degenen met een beheerovereenkomst (69%). Omgekeerd: beheerovereenkomsten komen dus vaker voor bij landbouwers in bijberoep (31%) dan agromilieumaatregelen (10% in bijberoep) (figuur 5).

Figuur 5. Aandeel respondenten in hoofd- of bijberoep, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

////////////////////////////////////

Bedrijven kunnen sterk van elkaar verschillen in bedrijfsopzet. Om ze toch met elkaar te kunnen vergelijken, kan gebruik gemaakt worden van de standaardopbrengst (SO). De SO geeft de totale omzet weer van een bedrijf en is een indicator voor de economische bedrijfsgrootte. De SO is berekend als de som van de omzet van alle gewassen en dieren aanwezig op het bedrijf, exclusief premies, btw en productgebonden belastingen.

De respondenten hebben een bedrijf met een gemiddelde SO van 267.833 euro. Er is een significant verschil in gemiddelde SO op basis van het statuut van de respondent: landbouwers in hoofdberoep hebben (logischerwijs) een significant groter bedrijf dan degenen in bijberoep (329.109 euro versus 59.444 euro) (tabel 6).

Tabel 6. Gemiddelde standaardopbrengst (SO) van de respondentbedrijven, volgens statuut van de landbouwer, euro

	Totaal	Hoofdberoep	Bijberoep
Gemiddelde SO	267.833	329.109	59.444

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Bedrijven van respondenten met maatregelen hebben dan weer een significant hogere SO dan bedrijven zonder maatregelen, maar die wel voor een of meerdere maatregelen in aanmerking komen (284.477 euro versus 254.634 euro; zie tabel 7). Hier ligt tevens een link naar het statuut van de landbouwer: landbouwers met maatregelen zijn vaker landbouwer in hoofdberoep (figuur 5).

Ook tussen de types maatregelen zijn significante verschillen op te merken in de gemiddelde SO: de bedrijven met een agromilieumaatregel (beheerd door LV) hebben een significant hogere SO dan de bedrijven met een beheerovereenkomst (beheerd door de VLM) (355.203 euro versus 192.466 euro). Ook hier is een link met het statuut van de landbouwer (figuur 5).

Tabel 7. Gemiddelde standaardopbrengst (SO) van de respondentbedrijven, met of zonder maatregel en type maatregel, euro

	Totaal	Zonder maatregelen	Met maatregelen	Maatregel LV	Maatregel VLM	Maatregel LV + VLM
Gemiddelde SO	267.833	254.634	284.477	355.203	192.466	321.113

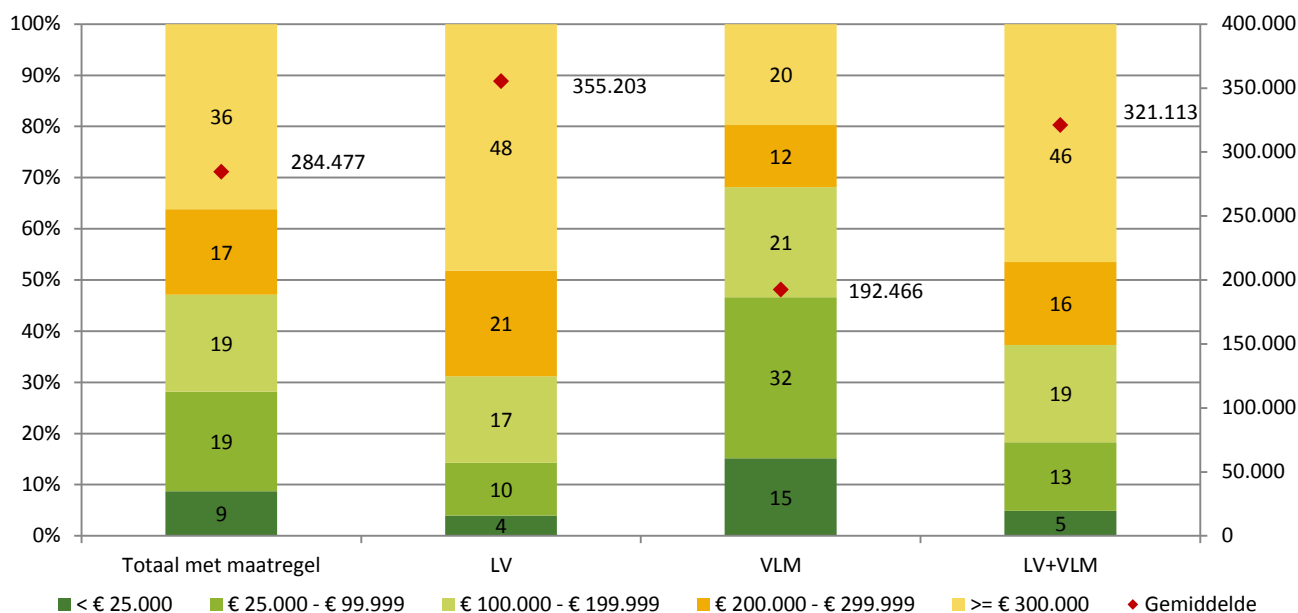
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Als vervolgens gekeken wordt naar de verdeling van de respondenten over verschillende categorieën SO's (figuur 6) wordt duidelijk dat de respondenten met een beheerovereenkomst, met 15%, significant vaker een landbouwbedrijf met een niet-beroepsmatig karakter uitbaten (SO < 25.000 euro) dan landbouwers die (ook) een agromilieumaatregel uitvoeren (4% van de respondenten met een agromilieumaatregel heeft een SO < 25.000 euro). Dit past uiteraard bij de constatering dat de respondenten met een beheerovereenkomst vaker landbouwer in bijberoep zijn dan respondenten met een agromilieuverbintenis of respondenten met verbintenissen van LV en VLM (figuur 5).

De respondenten met een agromilieumaatregel baten een significant grootschaliger bedrijf uit: 48% van hen heeft een SO van 300.000 euro of meer. Voor diegenen met een beheerovereenkomst bedraagt dit aandeel 20% (figuur 6) en voor het totaal van de respondenten met een verbintenis is dat 36%.

Figuur 6. Verdeling van respondenten per type maatregel volgens categorieën standaardopbrengst (SO) (%) en gemiddelde SO (euro)

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

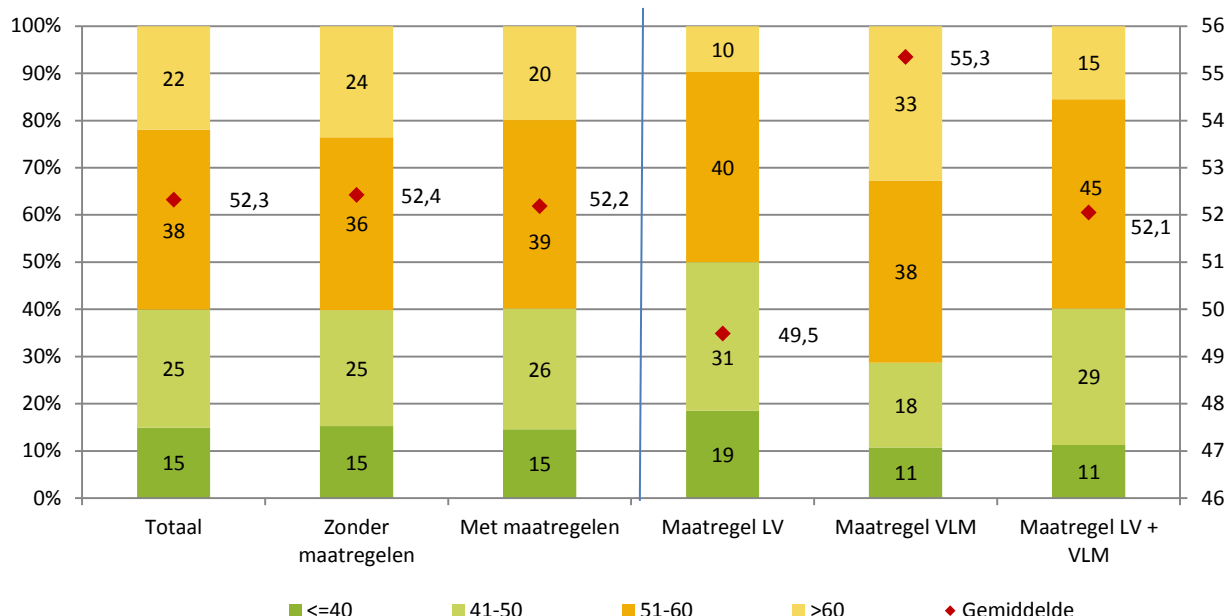
2.4 LANDBOUWERS MET MAATREGELN HOGER OPGELEID

Waar uit figuur 2 blijkt dat de aangeschreven populatie gemiddeld 51,6 jaar oud is, toont figuur 7 dat de respondenten, gemiddeld genomen, iets ouder zijn dan de aangeschreven populatie. De respondenten zijn gemiddeld 52,3 jaar. Vooral de respondenten met agromilieu- en klimaatmaatregelen zijn, gemiddeld genomen, ouder dan hun evenknie binnen de aangeschreven populatie: 52,2 jaar versus 50,5 jaar (zie figuur 7 en figuur 2).

Van de respondenten is 15% 40 jaar of jonger en 22% ouder dan 60 (figuur 7). Er is geen significant verschil in leeftijd tussen de respondenten met of zonder maatregelen: de leeftijdsverschillen zijn minimaal. Wel geldt dat de respondenten met een beheerovereenkomst, met gemiddeld 55,3 jaar, een pak ouder zijn dan de respondenten met een agromilieumaatregel (gemiddeld 49,5 jaar). Dit weerspiegelt zich ook in het feit dat van de respondenten met een beheerovereenkomst 71% ouder is dan 50 jaar; voor de agromilieumaatregelen is dat 50%. De respondenten met een agromilieumaatregel kennen tevens het hoogste aandeel binnen de jonge leeftijdscategorie: 19% is 40 jaar of jonger.

////////////////////////////////////

Figuur 7. Aandeel respondenten per leeftijdscategorie, volgens met of zonder maatregel en type maatregel (%) en gemiddelde leeftijd

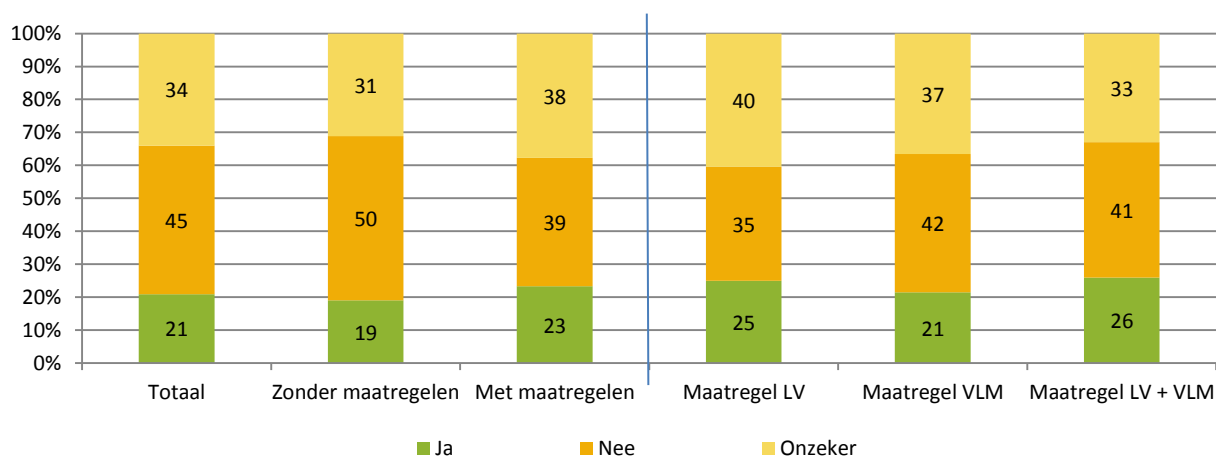

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

De respondenten ouder dan 50 jaar zijn eveneens bevestigd over de opvolgingssituatie op hun bedrijf. De opvolgingssituatie verdient aandacht: slechts 21% geeft aan over een opvolger te beschikken. Landbouwers met maatregelen scoren hoger: 23% van hen beschikt over een opvolger, tegenover 19% van degenen zonder verbintenis.

Van de landbouwers zonder verbintenis heeft 50% geen opvolger. Het aandeel zonder opvolger ligt hier dan ook significant hoger dan bij degenen met maatregelen (50% versus 39%) (figuur 8). De verschillen in opvolgingssituatie tussen de types maatregelen zijn kleiner en niet significant.

Figuur 8. Opvolgingssituatie bij de bedrijfsleiders vanaf 50 jaar, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %

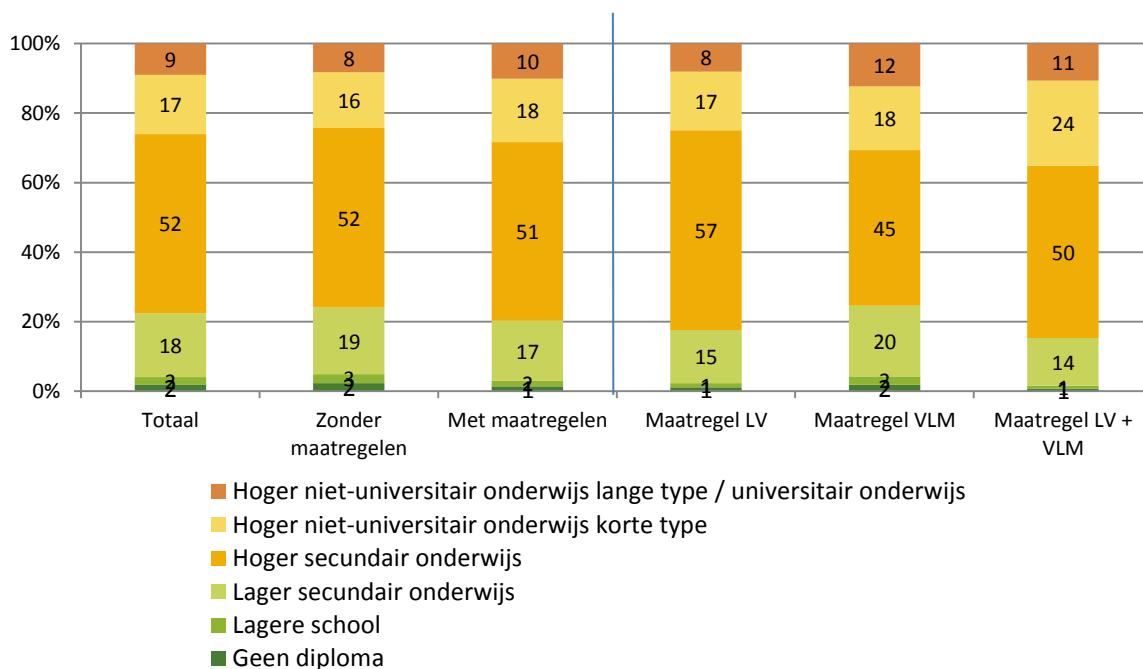
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

In de enquête werd gepolst naar het hoogst behaalde diploma van de respondenten. Het grootste deel, nl. 52%, bezit een diploma van het hoger secundair onderwijs. 17% heeft het hoger niet-universitair onderwijs van het korte type afgerond en 9% het lange type of universitair onderwijs (figuur 9).

De respondenten met een verbintenis zijn significant vaker hoger geschoold: 28% heeft een diploma van het hoger (niet-) universitair onderwijs, tegenover 24% van degenen zonder verbintenis. De respondenten met een beheerovereenkomst zijn met 30% significant vaker hoger geschoold (hoger (niet-) universitair onderwijs van het korte type of van het lange type) dan de respondenten met een agromilieumaatregel (25% hoger geschoold). Anderzijds kennen de respondenten met een beheerovereenkomst ook een hoger aandeel laag geschoolden (lager (secundair) onderwijs of geen diploma) dan diegenen met een agromilieumaatregel (25% versus 17%) (figuur 9). Hier kunnen echter verschillende aspecten aan ten grondslag liggen, zoals de leeftijd van de respondenten (hoe jonger de respondent, hoe hoger geschoold), het statuut, e.d.

Figuur 9. Diploma van de respondenten, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

////////////////////////////////////

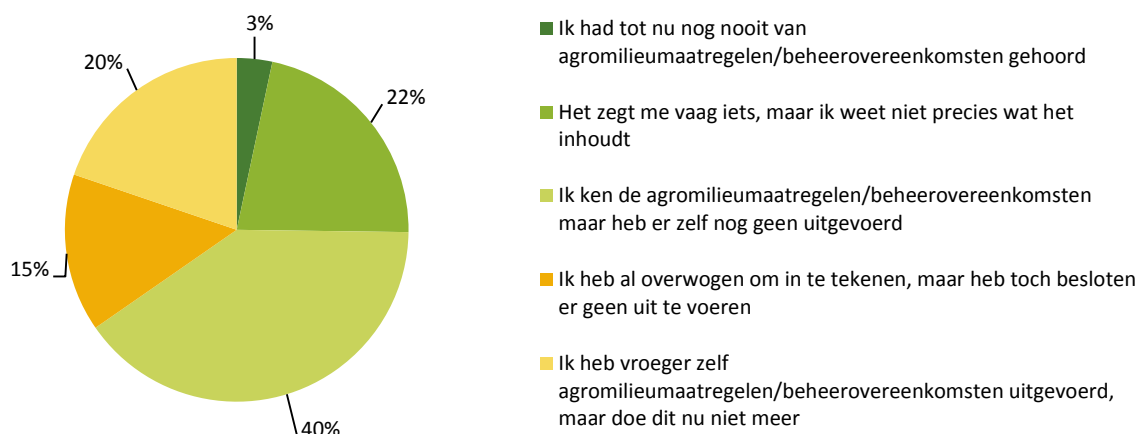
3 KENNIS OVER DE MAATREGELEN

Dit hoofdstuk beschrijft de mate van vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen en de belangrijkste informatiebronnen.

3.1 DRIEKWART VAN RESPONDENTEN ZONDER VERBINTENIS KENT MAATREGELEN

De respondenten die nog geen verbintenis met LV of VLM hebben zijn – na een korte uitleg met enkele voorbeelden - bevestigd over de mate waarin ze vertrouwd zijn met agromilieumaatregelen / beheerovereenkomsten. Het overgrote deel (75%) van de respondenten zonder verbintenis geeft aan de maatregelen te kennen. 40% kent de maatregelen, maar heeft er zelf nog geen uitgevoerd, 15% heeft al overwogen om in te tekenen maar besloot er toch geen uit te voeren en 20% heeft in het verleden al maatregelen uitgevoerd, maar doet dit nu niet meer (figuur 10). 22% heeft een vage notie van de maatregelen, maar weet niet precies wat ze inhouden en 3% heeft er nog nooit van gehoord.

Figuur 10. Mate van vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen, %

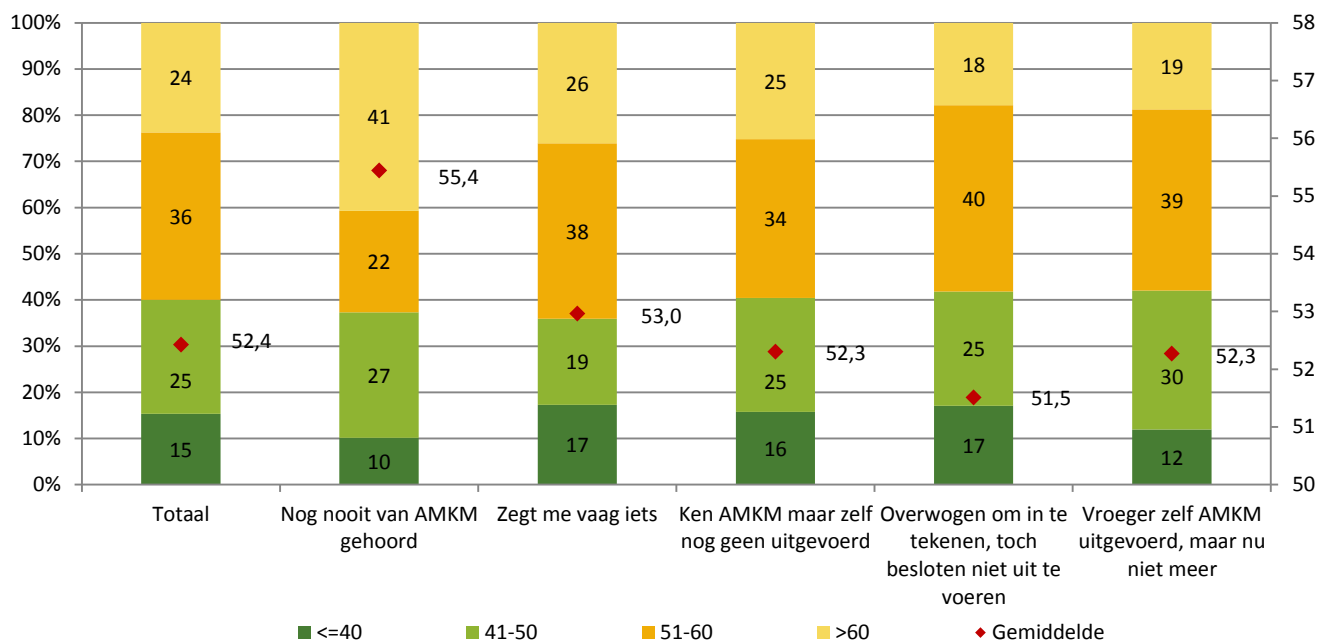
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Als gekeken wordt naar de leeftjdsverdeling van de respondenten en de mate van vertrouwd zijn met de maatregelen, dan is er een significant verschil op te merken. De respondenten die al overwogen hebben om in te tekenen of in het verleden al maatregelen hebben uitgevoerd bestaan uit een kleiner aandeel oudere landbouwers: 58% van hen is ouder dan 51 jaar. Van degenen die nog nooit van de maatregelen hebben gehoord of die het vaag iets zegt bedraagt dit aandeel respectievelijk 63% en 64% (figuur 11). De respondenten die nog nooit van de maatregelen hebben gehoord zijn dan ook, met gemiddeld 55,4 jaar, opvallend ouder dan diegenen die de maatregelen wel al kennen.

Figuur 11. Mate van vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen, volgens leeftijdscategorie (%) en gemiddelde leeftijd

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

3.2 VAKBLADEN, COLLEGA'S EN BEDRIJFSPLANNERS BELANGRIJKE INFORMATIEBRON

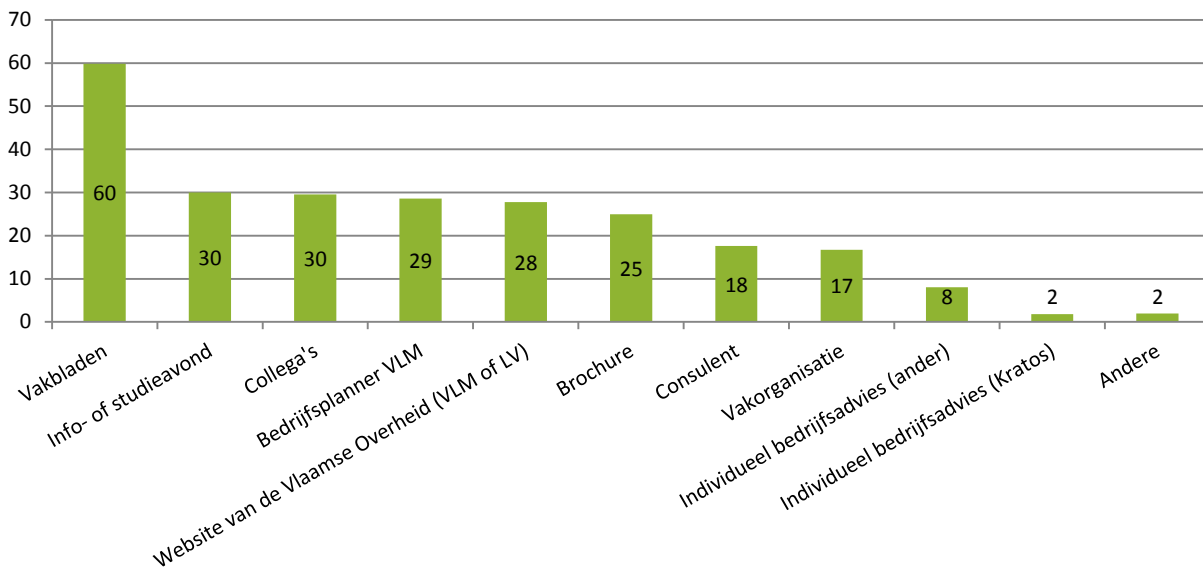
Aan de respondenten met een verbintenis en aan degenen die aangeven maatregelen te kennen, al overwogen hebben om in te tekenen of vroeger al maatregelen hebben uitgevoerd werd gevraagd wat de belangrijkste bronnen van informatie zijn. Ze konden drie antwoorden aanduiden.

Vakbladen zijn met 60% duidelijk de belangrijkste bron van agromilieu- en klimaatmaatregelen (figuur 12). Hierna volgen info- of studieavonden, collega's (beide 30%), bedrijfsplanners van de VLM (29%), websites van de Vlaamse overheid (VLM of LV) (28%) en brochures (25%). Consulenten (18%) en vakorganisaties (17%) volgen op een derde stek. Individueel bedrijfsadvies (Kratos of andere) wordt opvallend minder vaak geraadpleegd.

Onder "andere" noemde een deel van de respondenten eveneens: SBB, Natuurpunt, website van VILT, ouders, Inagro, opleiding, eigen opzoekwerk e.d.

Figuur 12. Overzicht van informatiebronnen over agromilieu- en klimaatmaatregelen, %

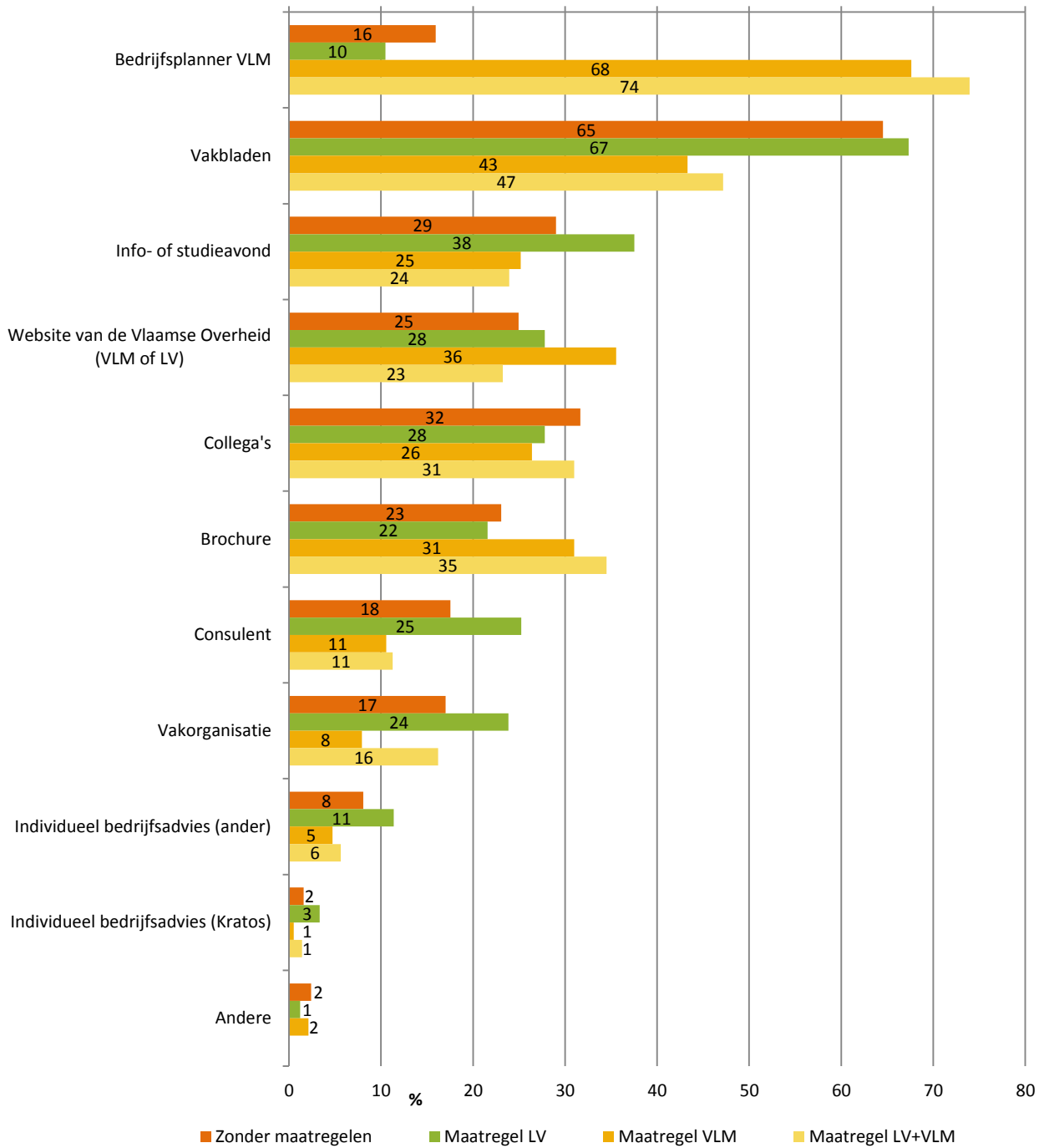

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Gezien de specificiteit van de maatregelen/pakketten en doordat de maatregelen zich in twee beleidsdomeinen bevinden, is er een duidelijk verschil in de informatiebronnen die geconsulteerd worden naargelang het type maatregel. Zo schakelen de respondenten met een beheerovereenkomst (eventueel aangevuld met een agromilieumaatregel) significant vaker een bedrijfsplanner van de VLM in dan degenen met enkel een agromilieumaatregel (68-74% versus 10%) (figuur 13). Dat is uiteraard logisch aangezien de bedrijfsplanners enkel adviseren over beheerovereenkomsten van de VLM. Vakbladen worden dan weer significant vaker geraadpleegd door degenen met een agromilieumaatregel (67% versus 43-47%). Ook halen ze significant vaker informatie uit info- of studieavonden (38% versus 25%). Respondenten met een beheerovereenkomst consulteren significant vaker een website van de Vlaamse overheid (VLM of LV) dan degenen die (ook) een agromilieumaatregel hebben. Ook halen diegenen met een beheerovereenkomst vaker informatie uit een brochure dan degenen met een agromilieumaatregel (31% versus 22%). De respondenten met een agromilieumaatregel raadplegen dan weer vaker een consulent (25% versus 11%), vakorganisatie (24% versus 8-16%) of vragen individueel bedrijfsadvies (11% versus 6%).

Figuur 13. Overzicht van informatiebronnen, volgens geen maatregel en type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

4 BELANG VAN NATUUR EN MILIEU

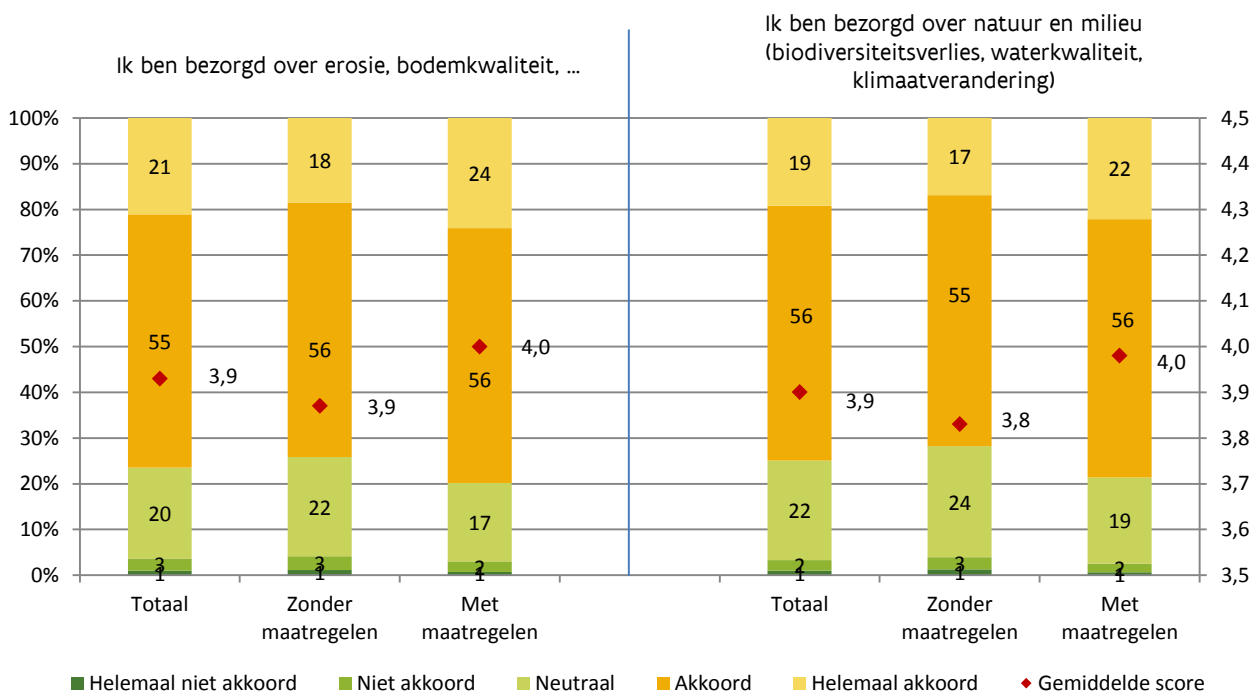
Dit hoofdstuk beschrijft de houding van de respondenten ten opzichte van natuur, klimaat en landschap en de redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren.

4.1 LANDBOUWERS BEZORGD OVER NATUUR EN MILIEU

Figuur 14 toont aan dat, algemeen, de bezorgdheid over erosie, bodemkwaliteit en natuur en milieu groot is: driekwart van de respondenten geeft aan hierover bezorgd te zijn (figuur 14). De gemiddelde score van 3,9 op een vijfpuntenschaal onderschrijft de bezorgdheid van de respondenten (tabel 8).

Wel is er in de mate van bezorgdheid over erosie, bodemkwaliteit en natuur en milieu een significant verschil op te merken tussen de respondenten met en zonder een verbintenis, zij het dat die eerder een nuance aanduidt van meer of minder bezorgdheid. In essentie staan de neuzen in dezelfde richting. Vooral de respondenten met maatregelen zijn bezorgd over erosie, bodemkwaliteit (80%) en natuur en milieu (78%). Degenen zonder maatregelen scoren iets lager, maar zij tonen eveneens een grote bezorgdheid, met respectievelijk 74% en 72% (figuur 14).

Figuur 14. Mate waarin respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. hun bezorgdheid t.o.v. natuur en milieu aangevuld met gemiddelde score (op een vijfpuntenschaal), volgens met of zonder maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

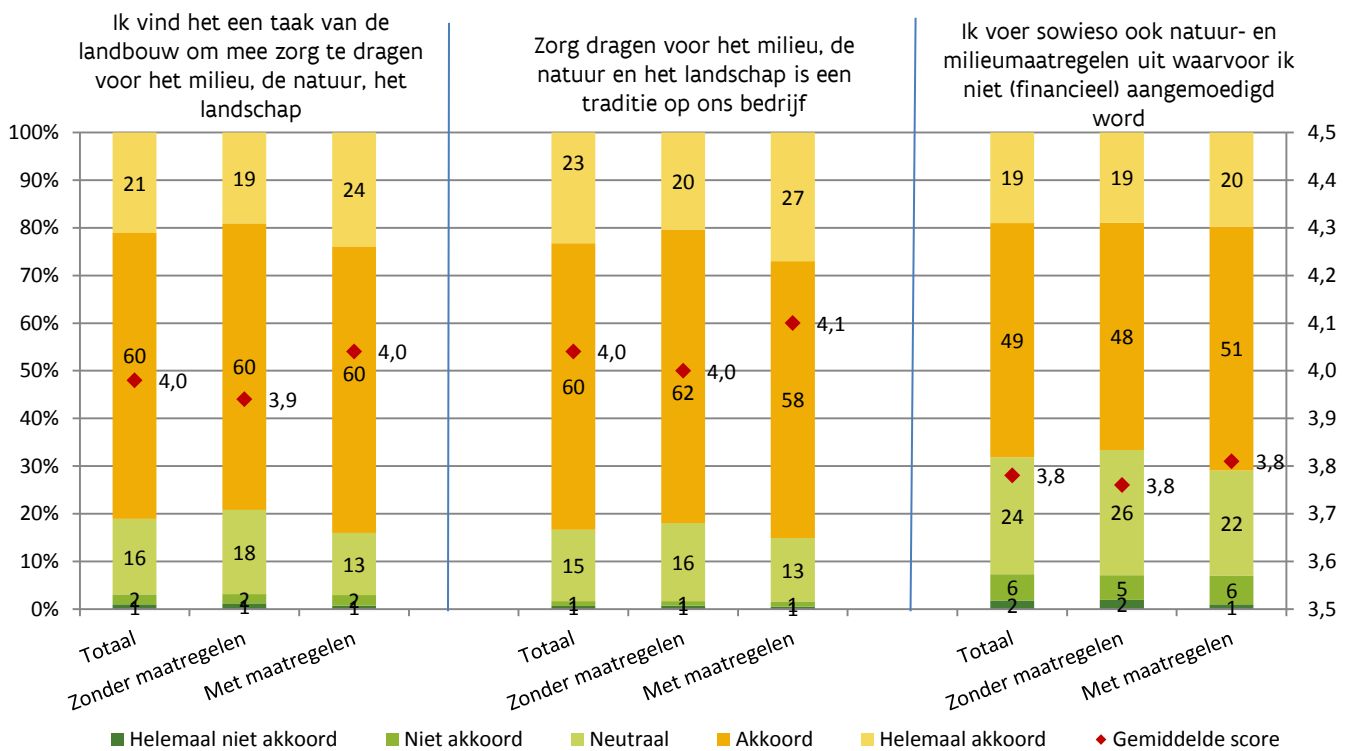
////////////////////////////////////

Veel respondenten dragen de zorg voor milieu, natuur en het landschap een warm hart toe. De stellingen met betrekking tot zorg dragen voor de natuur krijgen een hoge score (gemiddeld 3,8 tot 4 op een vijfpuntenschaal; zie tabel 8) toebedeeld (figuur 15). De verschillen tussen degenen met of zonder verbintenis zijn opnieuw significant, ook al duidt die wederom slechts een nuance aan. Degenen met verbintenis gaan steeds iets vaker akkoord met de stellingen dan degenen zonder verbintenis.

Zorg dragen voor milieu en landschap op het bedrijf blijkt voor velen een traditie te zijn: 83% van de respondenten gaat hiermee akkoord. Diegenen met maatregelen scoren met 85% iets hoger dan de respondenten zonder verbintenis (82% akkoord). Ook vindt 81% van de respondenten het een taak van de landbouw om mee zorg te dragen voor het milieu, de natuur en het landschap. Van diegenen met een verbintenis gaat 84% akkoord, van degenen zonder verbintenis 79% (Figuur 15).

Met de stelling over het sowieso uitvoeren van natuur- en milieumaatregelen zonder (financieel) aangemoedigd te worden gaat 68% van de respondenten akkoord. Van diegenen met verbintenis geeft 71% aan natuur- en milieumaatregelen uit te voeren zonder hiervoor (financieel) aangemoedigd te worden, tegenover 67% van diegenen zonder verbintenis (Figuur 15).

Figuur 15. Mate waarin de respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. zorg dragen voor natuur aangevuld met de gemiddelde score (op een vijfpuntenschaal), volgens met of zonder maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Als de focus wordt gelegd op de respondenten met maatregelen zijn er significante verschillen te detecteren tussen de respondenten volgens type maatregel in de mate van bezorgdheid over erosie en bodemkwaliteit, bezorgdheid over natuur en milieu en het een taak vinden van de landbouw om mee zorg te dragen voor het milieu, de natuur en het landschap. Voor alle drie de stellingen scoren degenen die zowel een agromilieumaatregel als een beheerovereenkomst hebben het hoogst (respectievelijk scoren ze gemiddeld 4,2, 4,1 en 4,2 op een vijfpuntenschaal), gevolgd door degenen met enkel een beheerovereenkomst.

De respondenten met enkel een agromilieumaatregel scoren significant lager, maar nog steeds hoog (telkens gemiddeld 3,9 op een vijfpuntenschaal, zie tabel 8). De overige stellingen tonen geen significante verschillen tussen de types maatregelen.

90% van de respondenten met een maatregel van LV én VLM vindt het een taak van de landbouw om mee zorg te dragen voor het milieu, de natuur en het landschap. Hierin worden ze met 86% gevolgd door degenen met enkel een beheerovereenkomst. De respondenten met enkel een agromilieumaatregel scoren met 79% lager, maar nog steeds hoog (figuur 16). Het aandeel respondenten die bezorgd zijn over natuur en milieu is dan ook hoog: 87% van de respondenten met een maatregel van LV én VLM, gevolgd door 80% van degenen met een beheerovereenkomst en driekwart van degenen met een agromilieumaatregel geven dit aan. De stelling rond de bezorgdheid over erosie en bodemkwaliteit toont hetzelfde beeld: 83% van de respondenten met een beheerovereenkomst of met een agromilieumaatregel én een beheerovereenkomst geeft aan hierover bezorgd te zijn. Van diegenen met enkel een agromilieumaatregel is ruim driekwart hierover bezorgd (figuur 16).

Tabel 8. Gemiddelde waarde op vijfpuntenschaal voor stellingen m.b.t. houding t.o.v. natuur en klimaat, volgens met of zonder maatregel en type maatregel

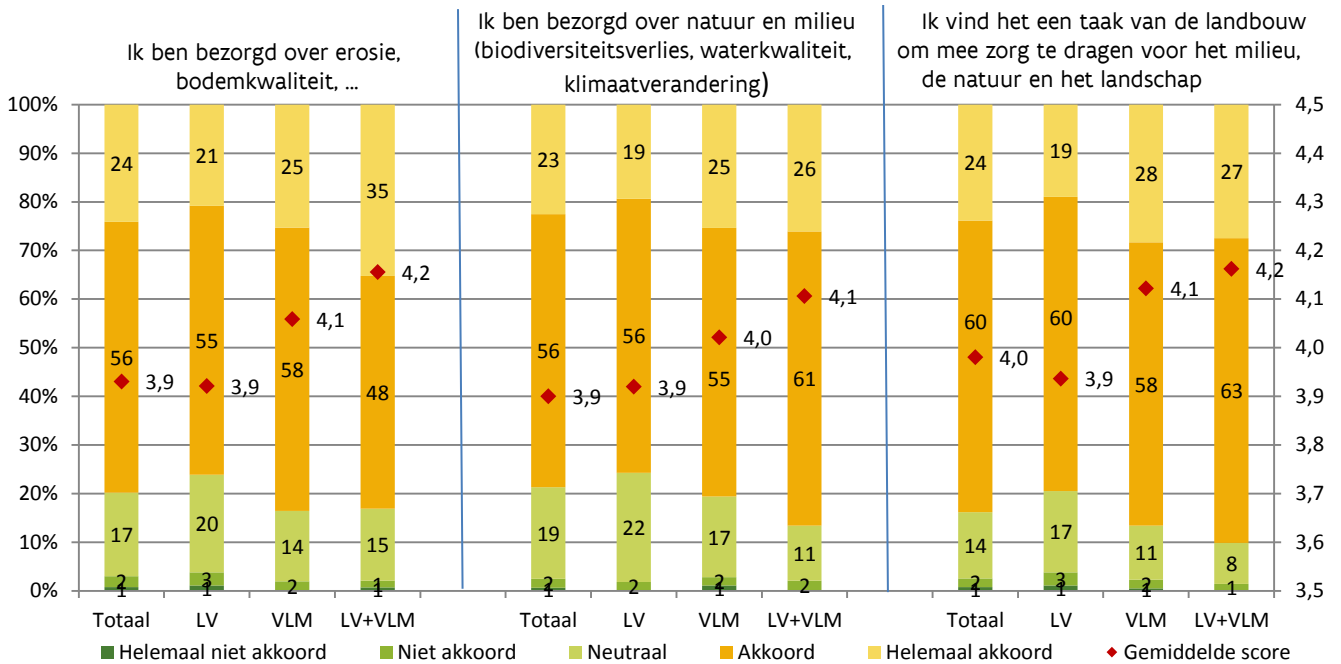
	Totaal	Zonder maatregel	Met maatregel	Maatregel LV	Maatregel VLM	Maatregel LV + VLM
Ik ben bezorgd over erosie, bodemkwaliteit, ... *	3,93	3,87	4,00	3,92	4,06	4,15
Ik ben bezorgd over natuur en milieu (biodiversiteitsverlies, waterkwaliteit, klimaatverandering, ...) *	3,90	3,83	3,98	3,92	4,02	4,11
Ik vind het een taak van de landbouw om mee zorg te dragen voor het milieu, de natuur en het landschap *	3,98	3,94	4,04	3,94	4,12	4,16
Zorg dragen voor het milieu, de natuur en het landschap is een traditie op ons bedrijf	4,04	4,00	4,10	4,07	4,13	4,12
Ik voer sowieso ook natuur- en milieumaatregelen uit waarvoor ik niet (financieel) aangemoedigd word	3,78	3,76	3,81	3,76	3,83	3,94

* Significant verschil tussen één of meerdere typegemiddelden (enkel aangegeven per type maatregel; met/zonder maatregel; alle stellingen significant)

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

////////////////////////////////////

Figuur 16. Mate waarin de respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. hun houding t.o.v. natuur en klimaat aangevuld met de gemiddelde score (op een vijfpuntenschaal), volgens type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

4.2 POSITIEF EFFECT OP NATUUR, MILIEU EN LANDSCHAP BELANGRIJKSTE REDEN OM MAATREGELN UIT TE VOEREN

Bij de respondenten die al een verbintenis hebben (met LV en/of VLM) werd gepolst naar wat de belangrijkste redenen zijn om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren. Hierbij konden meerdere antwoorden worden gegeven.

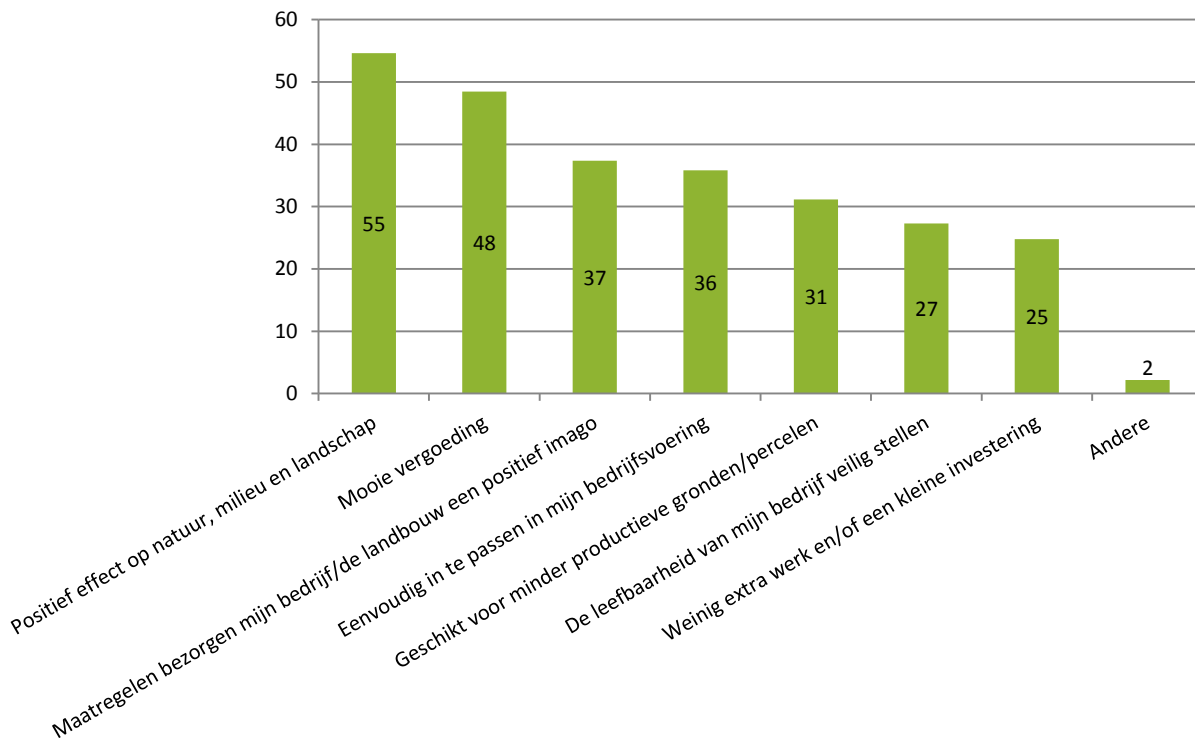
Dat de maatregelen een positief effect hebben op natuur, milieu en landschap is, met 55%, de belangrijkste reden om een maatregel uit te voeren (figuur 17). Dit spoort met de bezorgdheid over natuur en milieu (figuur 14).

Een mooie vergoeding staat met 48% op de tweede plaats, gevolgd door “maatregelen bezorgen mijn bedrijf/de landbouw een positief imago” (37%) en het is “eenvoudig in te passen in mijn bedrijfsvoering” (36%). 31% geeft aan dat de maatregelen geschikt zijn voor minder productieve gronden/percelen, 27% wil de leefbaarheid van het bedrijf veilig stellen en 25% voert een maatregel uit omdat het weinig extra werk en/of een kleine investering vergt.

Onder “andere” werden weinig specificaties geplaatst. Enkele bemerkingen waren: “omdat het past”, “het monotonere landbouwlandschap verduurzamen”, “meer vogels zien”, “een verzekering tegen het maken van fouten zoals de afstand tot waterlopen inbouwen”.

Figuur 17. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

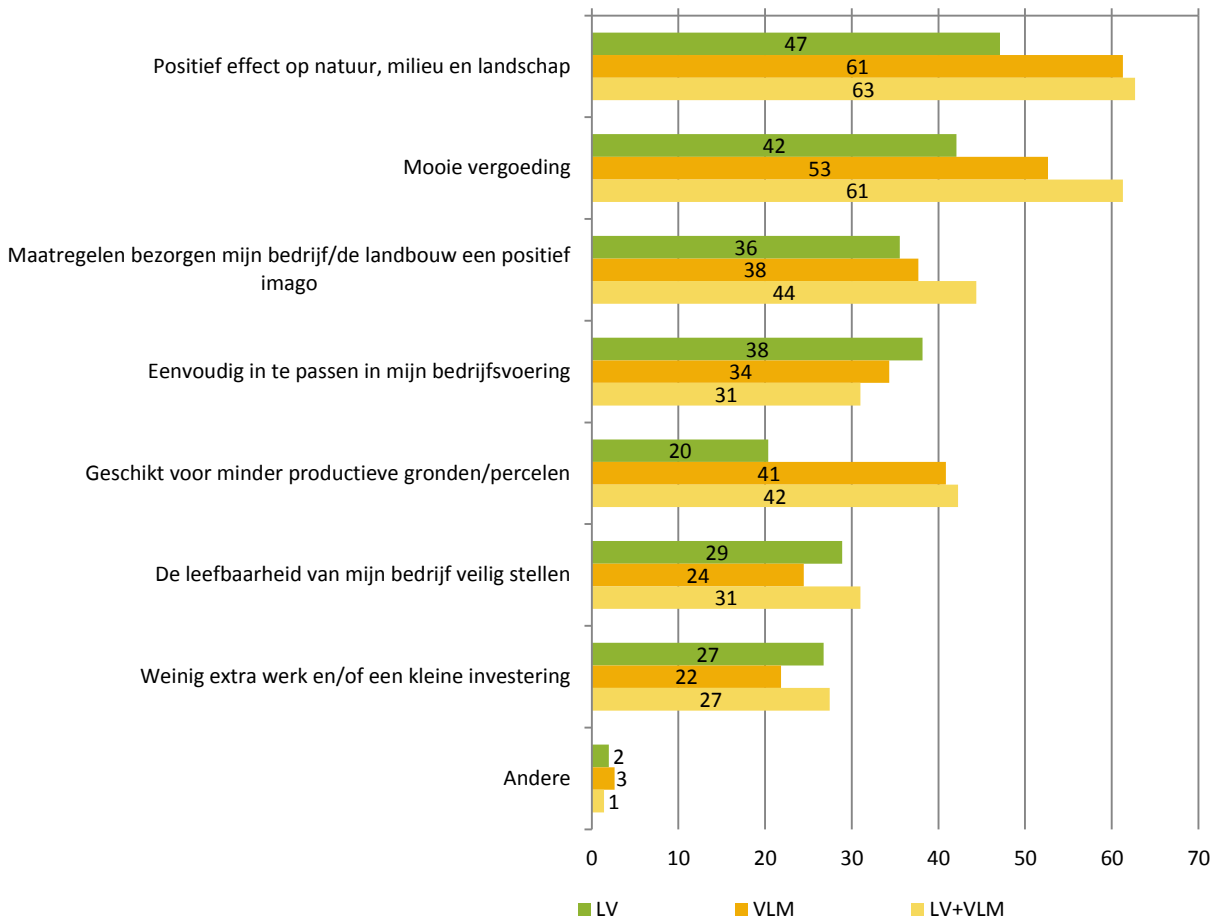
Dat agromilieu- en klimaatmaatregelen een positief effect hebben op natuur, milieu en landschap wordt significant vaker als reden aangegeven door de respondenten met een beheerovereenkomst (eventueel aangevuld met een agromilieumaatregel) dan degenen met enkel een agromilieumaatregel (61-63% versus 47%). Hoewel ze het laagst scoren, vindt dus toch bijna de helft van de respondenten met agromilieumaatregel het positieve effect op natuur, milieu en landschap belangrijk.

Een mooie vergoeding is eveneens belangrijk voor diegenen met een maatregel van zowel VLM als LV (61%), gevolgd door diegenen met enkel een beheerovereenkomst (53%). De respondenten met enkel een agromilieumaatregel geven de vergoeding het minst vaak als belangrijkste reden om maatregelen uit te voeren (42%). Ook wordt aangegeven dat beheerovereenkomsten vaak eenvoudiger kunnen worden ingezet op minder productieve gronden: 41% van de respondenten met een beheerovereenkomst (eventueel aangevuld met een agromilieumaatregel) geeft dit als belangrijke reden aan, tegenover 20% van diegenen met enkel een agromilieumaatregel (figuur 18). De overige genoemde belangrijke redenen om maatregelen uit te voeren tonen geen significante verschillen tussen de types maatregelen.

////////////////////////////////////

Figuur 18. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, volgens type maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

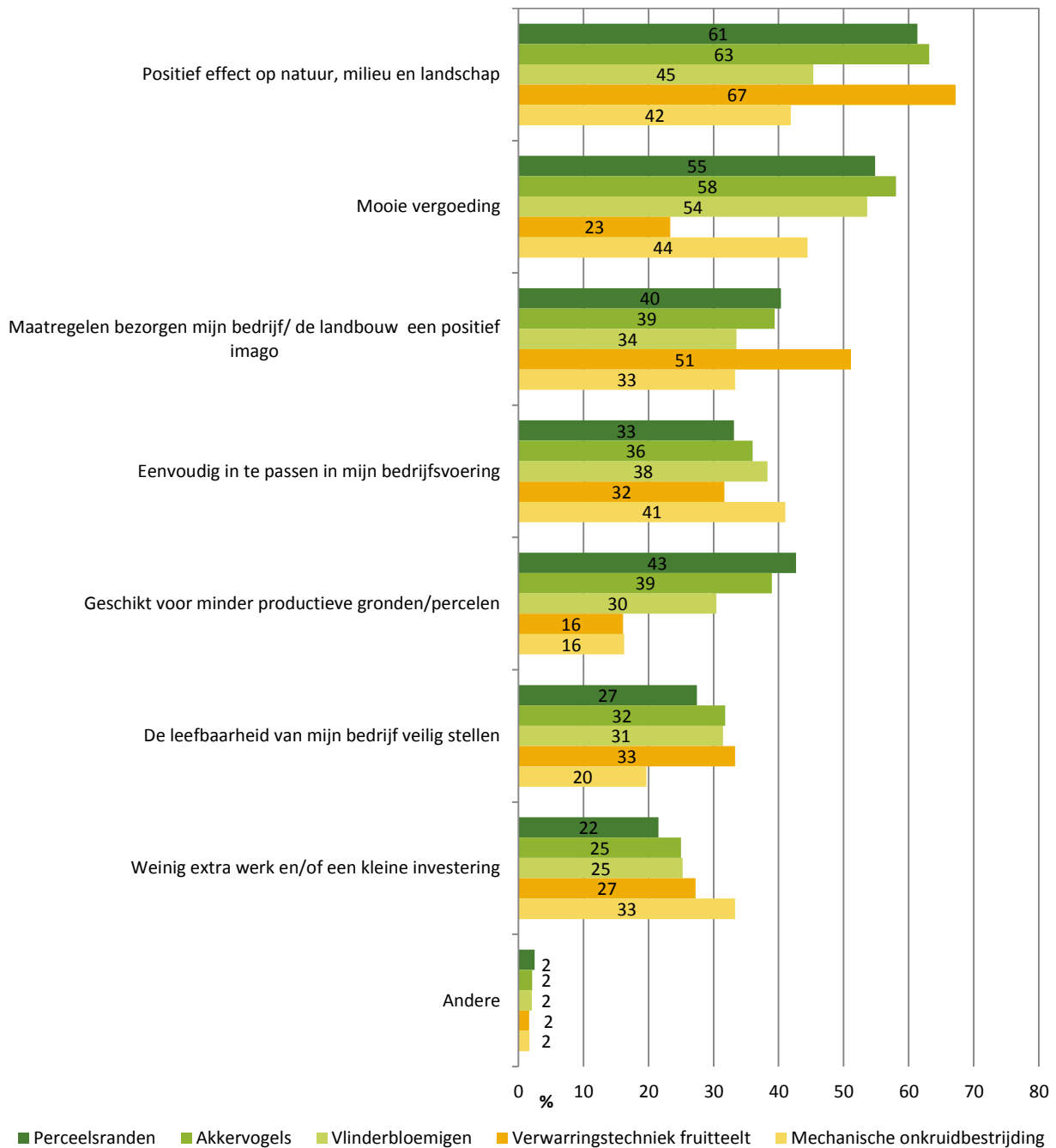
Figuur 19 gaat als vervolg op figuur 18 nader in op de belangrijkste redenen om maatregelen uit te voeren voor een aantal maatregelen/pakketten. Hieruit blijkt dat vooral de respondenten met de maatregel “verwarringstechniek fruitteelt”, “beheerovereenkomst akkervogels” en “beheerovereenkomst perceelsranden” het positieve effect op natuur, milieu en landschap een belangrijke reden vinden om maatregelen uit te voeren (respectievelijk 67%, 63% en 61%). De respondenten die aan “teelt van vlinderbloemigen” en “mechanische onkruidbestrijding” doen, scoren met, respectievelijk, 45% en 42% lager.

De respondenten met een beheerovereenkomst akkervogels, een beheerovereenkomst perceelsranden en teelt van vlinderbloemigen noemen een mooie vergoeding het vaakst als een belangrijke reden om maatregelen uit te voeren (respectievelijk 58%, 55% en 54%). Een mooie vergoeding scoort minder hoog als reden om maatregelen uit te voeren bij de respondenten met de maatregel “verwarringstechniek fruitteelt”: slechts 23% van hen geeft het aan als belangrijke reden om maatregelen uit te voeren (figuur 19). Anderzijds vindt deze groep, met 51%, het positieve effect op het imago van het bedrijf/de landbouw heel belangrijk. De respondenten met andere maatregelen scoren hier opvallend lager (<40%).

Ook bevestigt figuur 19 dat een aantal beheerovereenkomsten eenvoudiger op minder productieve gronden/percelen kunnen worden ingezet: van de respondenten met een beheerovereenkomst perceelsranden geeft 43% dit aan als belangrijke reden om de maatregel uit te voeren, gevolgd door 39% van diegenen met een beheerovereenkomst akkervogels. De respondenten met een verbintenis “verwarringstechniek fruitteelt” of “mechanische onkruidbestrijding” scoren met 16% opvallend lager. Voor de overige redenen om maatregelen uit te voeren zijn de verschillen tussen de maatregelen minder groot.

Figuur 19. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, volgens selectie van maatregelen, %

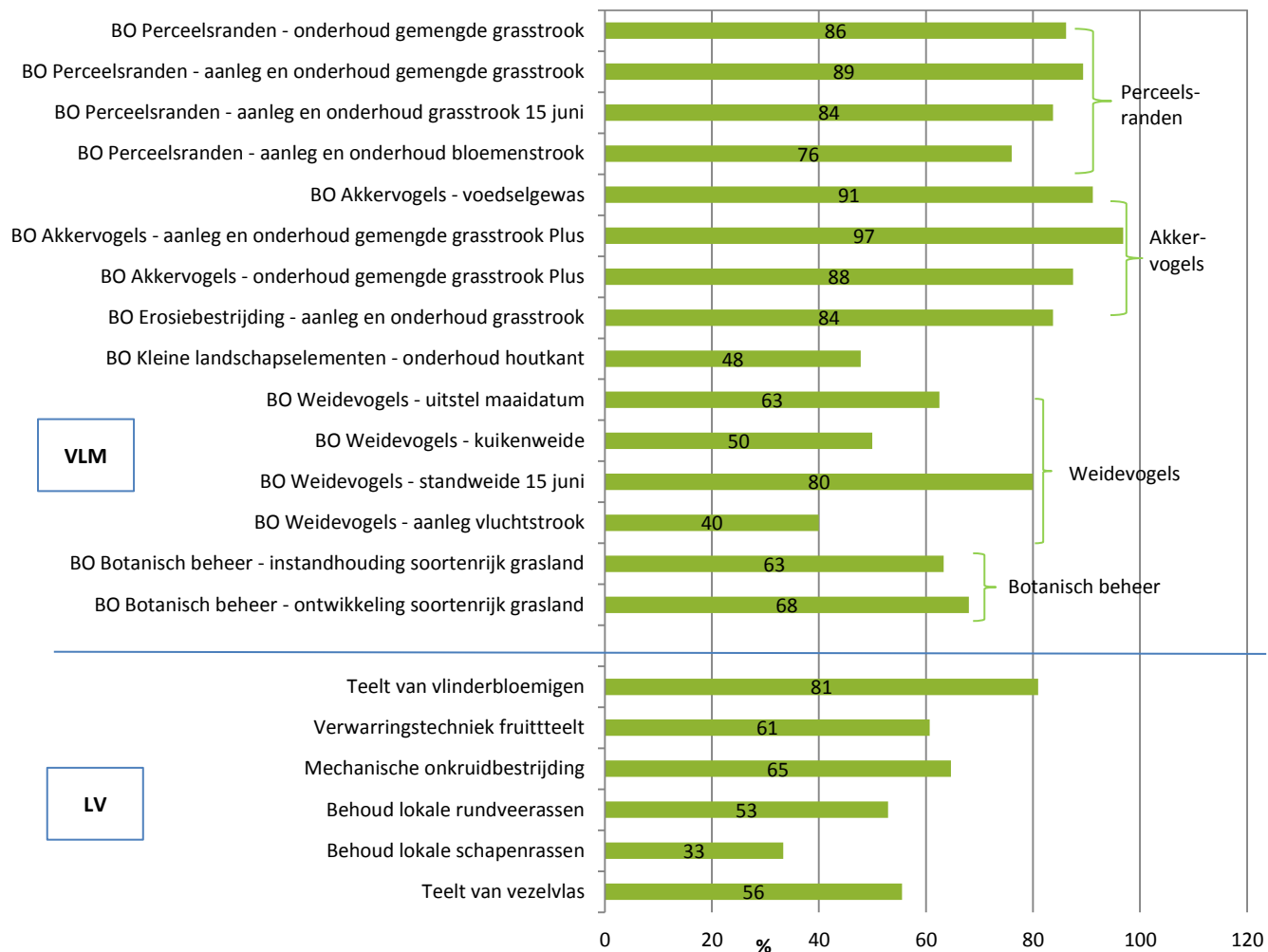

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Figuur 20. Aandeel respondenten die aangeven dat de huidige vergoeding in verhouding staat tot de gevraagde inspanningen, per maatregel, %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

Zoals blijkt uit figuur 20 meent een deel van de respondenten dat de huidige vergoeding niet overeenstemt met de gevraagde inspanningen. Aan deze respondenten is, per maatregel/pakket gevraagd wat volgens hen dan wel een correcte vergoeding zou zijn.

Tabel 9 geeft het aantal respondenten, de mediaan en de spreiding (P25 - P75) voor de maatregelen/pakketten waarvoor minimaal vijf respondenten hebben gereageerd. In alle gevallen ligt de "correcte vergoeding" volgens de ontevreden respondenten 10 tot zelfs ruim 75% hoger dan de huidige vergoeding (berekend op basis van de mediaan). De grootste afwijkingen (+33 tot zelfs +78%) tussen de huidige en de "correcte" vergoeding zijn te vinden voor de agromilieumaatregelen, met name bij de maatregelen "teelt van vlinderbloemigen" (+33 - +78%), "mechanische onkruidbestrijding" (+73%) en "behoud lokale schapenrassen" (+70%).

Voor de beheerovereenkomsten bevinden de grootste afwijkingen tussen de huidige en de "correcte" vergoeding zich bij de pakketten "botanisch beheer – instandhouding soortenrijk grasland" (+53%), "weidevogels – uitstel maaidatum" (+43%) en "perceelsranden – aanleg en onderhoud grasstrook 15 juni" (+37%). Voor de overige pakketten bedraagt het verschil tussen de "correcte" en huidige vergoeding (op basis van de mediaan) +25% of minder.

Tabel 9. Aantal respondenten die de huidige vergoeding niet correct vinden, de volgens de respondenten "correcte" vergoeding (P25, mediaan en P75), in euro/ha

Beheer- dienst	Agromilieu- en klimaatmaatregelen	Huidige vergoeding (euro/ha)	Aantal respondenten	Correcte vergoeding		
				P25	Mediaan *	P75
VLM	BO Perceelsranden - onderhoud gemengde grasstrook	1.700	42	1.900	2.000	2.300
	BO Perceelsranden - aanleg en onderhoud gemengde grasstrook	1.812	23	2.000	2.000	2.300
	BO Perceelsranden - aanleg en onderhoud grasstrook 15 juni	1.317	14	1.550	1.800	2000
	BO Perceelsranden - aanleg en onderhoud bloemenstrook	1.972	4	-	-	-
	BO Akkervogels - voedselgewas	1.931	18	2.100	2.175	2.500
	BO Akkervogels - aanleg en onderhoud gemengde grasstrook Plus	2.108	3	-	-	-
	BO Akkervogels - onderhoud gemengde grasstrook Plus	1.996	7	2.100	2.200	2.500
	BO Erosiebestrijding - aanleg en onderhoud grasstrook	1.704	19	1.900	2.000	2.100
	BO Kleine landschapselementen - onderhoud houtkant	41,1/26,8/17,8 euro/are	35	-	-	-
	BO Weidevogels - uitstel maaidatum	698	14	1.000	1.000	1.100
	BO Weidevogels - kuikenweide	761	7	900	925	1.200
	BO Weidevogels - standweide 15 juni	661	2	-	-	-
	BO Weidevogels - aanleg vluchtstrook	1616	2	-	-	-
	BO Botanisch beheer - instandhouding soortenrijk grasland	1174	10	1.600	1.800	2.000
	BO Botanisch beheer - ontwikkeling soortenrijk grasland	881	8	988	1.100	1.500
	LV	Teelt van vlinderbloemigen	450-600	89	750	800
Verwarringstechniek fruitteelt		210	70	280	300	350
Mechanische onkruidbestrijding		260	41	400	450	500
Behoud lokale rundveerassen		150-175 euro/rund	8	225	250	425
Behoud lokale schapenrassen		25 euro/schaap	8	28	43	50

*: Door (mogelijke) outliers geeft het gemiddelde een vertekend beeld. Daarom wordt hier de mediaan weergegeven

-: Aantal waarnemingen te laag om weer te geven of irreële bedragen genoemd

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

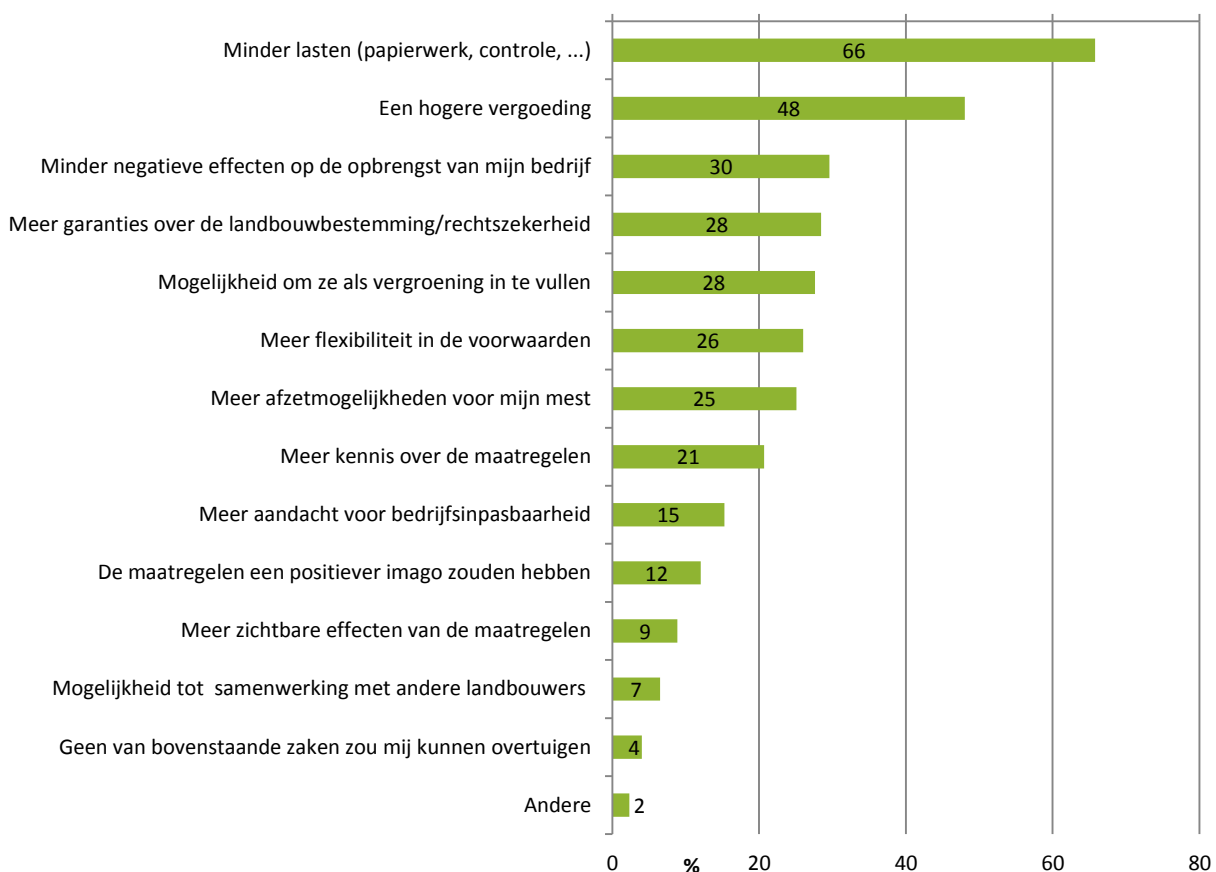
5.2 MINDER PAPIERWERK/CONTROLES EN HOGERE VERGOEDING BESTE OVERTUIGINGSMIDDEL

De respondenten die in aanmerking komen voor maatregelen, maar hier geen verbintenis voor hebben, kregen de vraag welke zaken hen kunnen overtuigen om in de toekomst toch maatregelen uit te voeren op hun bedrijf. De respondenten konden hierbij tot vijf antwoorden aanduiden.

Minder lasten (papierwerk, controle, etc.) staat met 66% met stip op één. Een hogere vergoeding neemt met 48% de tweede plaats in. Hierna volgen minder negatieve effecten op de opbrengst van het bedrijf (30%), het krijgen van meer garanties over de landbouwbestemming/rechtszekerheid voor het bedrijf en de mogelijkheid om maatregelen als vergroening in te vullen (beide 28%), meer flexibiliteit in de voorwaarden (26%), meer afzetmogelijkheden voor mest (25%) en meer kennis over de maatregelen (21%) (figuur 21).

Onder "andere" werden vrij weinig specificaties geplaatst. Enkele bemerkingen waren: "in een persoonlijk contact alle mogelijkheden overlopen", "mijn bedrijf is te klein / te weinig akkerland", "niet te streng zijn / niet direct straffen / geen pestmaatregelen", "de duurtijd is te lang / beter jaarlijkse i.p.v. vijfjarige overeenkomsten", "zekerheid krijgen dat ik word uitbetaald".

Figuur 21. Zaken die respondenten zonder verbintenis zouden kunnen overtuigen om te starten met maatregelen. %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

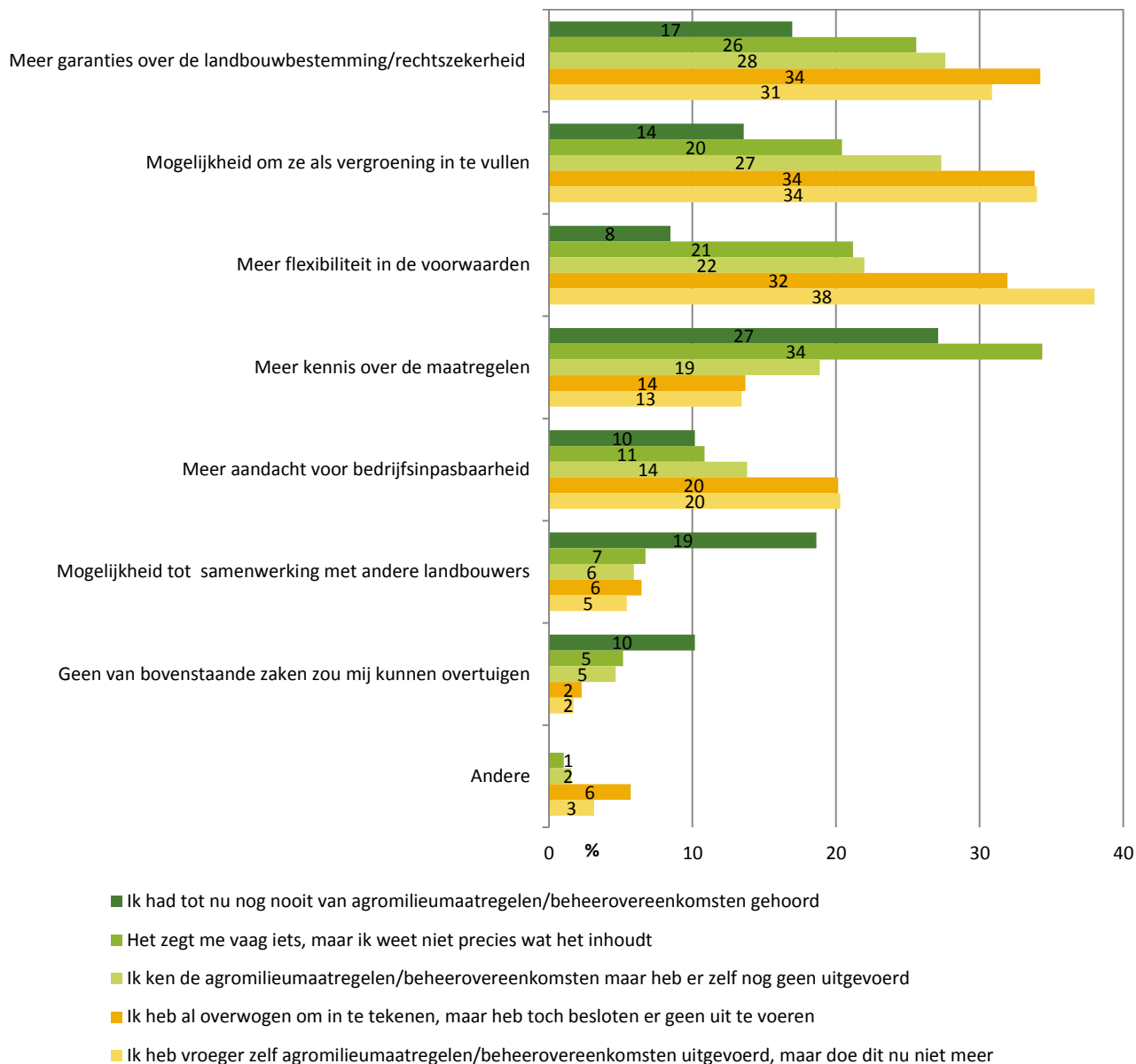

Interessant hierbij is om te kijken hoe de respondenten reageren naarmate ze al dan niet vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen. Figuur 22 geeft hiervan een beeld (de zaken die geen significant verschil tonen tussen de groepen zijn niet weergegeven). Daaruit blijkt dat degenen die al overwogen hebben om maatregelen uit te voeren of dat in het verleden al hebben gedaan significant hogere scores op “meer garanties over de landbouwbestemming/rechtszekerheid van hun bedrijf” (31-34% versus 17-28%), “mogelijkheid om ze als vergroening in te vullen” (34% versus 14-27%), “meer flexibiliteit in de voorwaarden” (32-38% versus 8-22%) en “meer aandacht voor de bedrijfsinpasbaarheid” (20% versus 10-14%). Bij deze stellingen scoren degenen die nog nooit van de maatregelen gehoord hebben steeds het laagst, gevolgd door degenen die het vaag iets zegt en de respondenten die het kennen, maar nog niet hebben uitgevoerd.

Het is logisch dat de respondenten die nog nooit van de maatregelen hebben gehoord of wie het vaag iets zegt het hoogst scoren op “meer kennis van de maatregelen” (27-34% versus 13-19%) (figuur 22). Dat degenen die nog nooit gehoord hebben van de maatregelen met 19% het hoogst scoren op “mogelijkheid tot samenwerking met andere landbouwers” is minder eenvoudig te verklaren. Daarnaast is deze groep in het algemeen het minst te overhalen: 10% geeft aan dat geen van genoemde zaken hen kan overtuigen (figuur 22). De overige zaken tonen geen significante verschillen naargelang het al dan niet vertrouwd zijn met de maatregelen.

////////////////////////////////////

Figuur 22. Zaken die respondenten zonder verbintenis zouden kunnen overtuigen om te starten met maatregelen, volgens mate van vertrouwd zijn (enkel die met significante verschillen tussen de groepen), %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

6 IMPACT VAN MAATREGELEN NAAR MILIEU EN BIODIVERSITEIT VOLGENS DE RESPONDENTEN

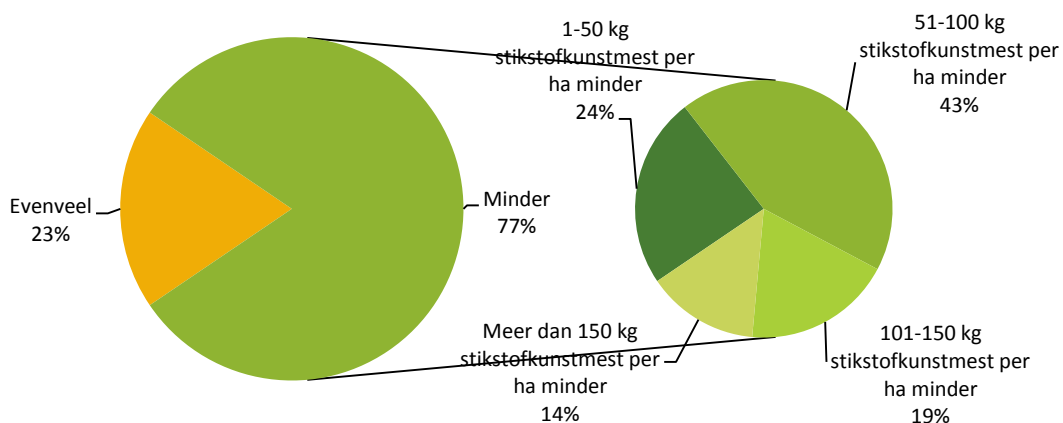
In de enquête werd gepeild naar (de perceptie van) de impact/effecten van bepaalde maatregelen/pakketten. Dit hoofdstuk gaat hier dieper op in.

6.1 VLINDERBLOEMIGEN: 77% GEBRUIKT (IN MEER OF MINDERE MATE) MINDER STIKSTOFKUNSTMEST

Door zelf vlinderbloemigen zoals klaver en luzerne te telen en te gebruiken - in plaats van hoogwaardig soja-eiwit aan te kopen – kan een gedeelte van de eiwitbehoefte op het bedrijf worden ingevuld. Hierdoor wordt de ruwvoederwinning in de Vlaamse veehouderij gediversifieerd en meer bedrijfsgebonden gemaakt. Daarnaast biedt de teelt van vlinderbloemigen een aantal milieuvoordelen ten opzichte van andere voedergewassen: minder bemesting nodig, uiterst beperkt gebruik van gewasbeschermingsmiddelen en de teelt is weinig of niet erosiegevoelig (Departement Landbouw en Visserij, 2018).

Binnen de maatregel “teelt van vlinderbloemigen” wordt het vaakst een premie aangevraagd voor de teelt van grasklaver. Om deze reden is in de enquête dan ook, onder de respondenten met deze maatregel, gepeild naar het aandeel hiervan dat grasklaver teelt. Dit betreft 421 respondenten, ofwel 91%. Aan deze groep werd gevraagd of ze op grasklaver meer, minder of evenveel stikstofkunstmest gebruiken dan op zuiver grasland. Figuur 23 toont aan dat geen van de respondenten meer stikstofkunstmest gebruikt op grasklaver dan op zuiver gras; 77% gebruikt minder stikstofkunstmest dan op gras en 23% gebruikt evenveel. Van diegenen die minder stikstofkunstmest gebruiken op grasklaver dan op gras gebruikt 24% 1 tot 50 kg minder stikstofkunstmest per hectare, 43% 51 tot 100 kg en 33% meer dan 101 kg stikstofkunstmest minder per hectare (figuur 23).

Figuur 23. Gebruik stikstofkunstmest op grasklaver ten opzichte van op zuiver gras (n=421)

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

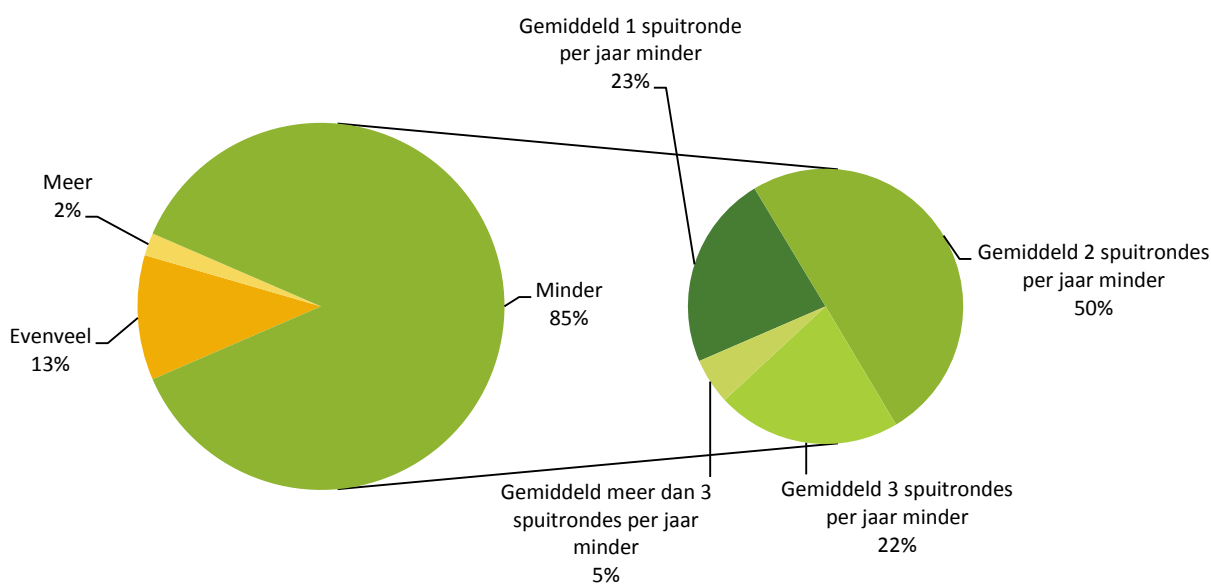
6.2 VERWARRINGSTECHNIEK FRUITTEELT: 85% ZET MINDER GEWASBESCHERMINGSMIDDELEN IN

Verwarringstechniek fruitteelt, ook feromoonverwarringstechniek genoemd, ter bestrijding van vooral fruitmot en bladrollers, heeft als doel het gebruik van insecticiden binnen de fruitteelt te verminderen. Een groot aandeel van de gebruikte insecticiden in de fruitteelt gaat voornamelijk naar de bestrijding van deze schadeverwekkers. De biologische bestrijding van de fruitmot en bladrollers door feromoonverwarring, kan het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen aanzienlijk doen dalen en daarnaast is de techniek zeer specifiek, zodat andere insecten er niet door worden geschaad. Een vermindering van 2 tot 3 bespuitingen wordt realistisch geacht als de techniek consequent wordt toegepast en de omgevingsfactoren en weersomstandigheden gunstig zijn (Departement Landbouw en Visserij, 2018).

Aan de respondenten met deze maatregel werd gevraagd of ze meer, minder of evenveel gewasbeschermingsmiddelen gebruiken dan voordat ze de maatregel "verwarringstechniek fruitteelt" uitvoerden. 173 respondenten reageerden en hiervan gebruikt 2% meer, 13% evenveel en 85% minder gewasbeschermingsmiddelen.

Van diegenen die aangeven minder gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken doet 23% gemiddeld 1 spuitronde per jaar minder, 50% gemiddeld 2, 22% gemiddeld 3 en 5% zelfs gemiddeld meer dan 3 spuittrondes per jaar minder sinds het uitvoeren van de maatregel (figuur 24).

Figuur 24. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen sinds uitvoeren maatregel "verwarringstechniek fruitteelt (n=173), %

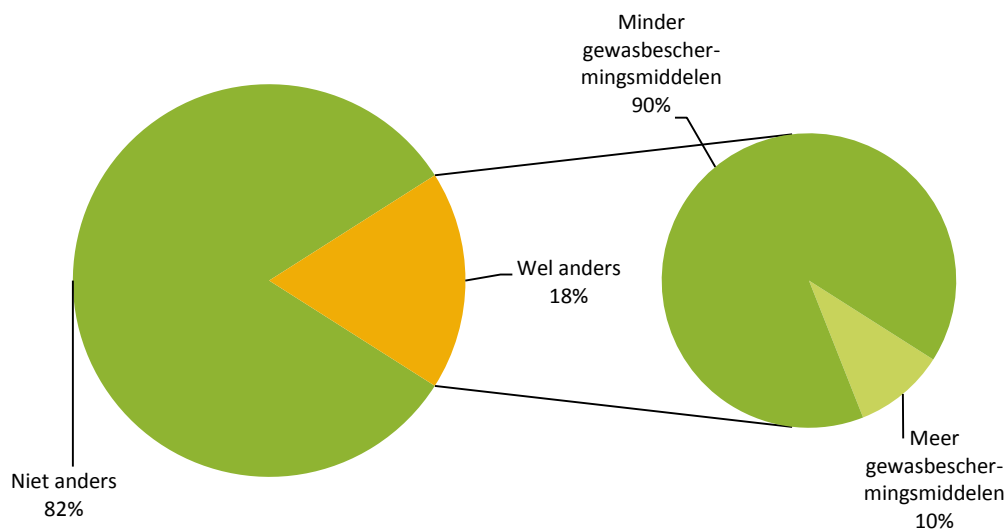
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

6.3 18% PAST GEWASBESCHERMINGSMIDDELENGEBRUIK OOK AAN BIJ MECHANISCHE ONKRUIDBESTRIJDING

In de Vlaamse land- en tuinbouw worden de meeste teelten onkruidvrij gehouden door het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen. In plaats daarvan kan ook gekozen worden voor mechanische onkruidbestrijding. Dat leent zich vooral voor gewassen in rijteelt. Het niet gebruiken van chemische gewasbeschermingsmiddelen heeft een positief effect op het grond- en oppervlaktewater en op de biodiversiteit van het perceel en zijn omgeving (Departement Landbouw en Visserij, 2018).

In de maatregel “mechanische onkruidbestrijding” is het gebruik van herbiciden niet toegelaten. Aan de respondenten met deze maatregel werd gevraagd of het gebruik van andere types gewasbeschermingsmiddelen (fungiciden, insecticiden) ook anders is op percelen met mechanische onkruidbestrijding dan op percelen zonder mechanische onkruidbestrijding. Van de 111 respondenten die op deze vraag reageerden gaf 18% (20 respondenten) aan dat dit het geval is. 82% ziet geen verschil in het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen, anders dan herbiciden, op percelen met of zonder inzet van mechanische onkruidbestrijding (figuur 25). Van diegenen die aangeven dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (fungiciden, insecticiden) anders is op percelen met mechanische onkruidbestrijding dan op percelen zonder, gebruikt 90% minder gewasbeschermingsmiddelen op deze percelen. 10% zegt meer gewasbeschermingsmiddelen te gebruiken op de percelen waar ze mechanische onkruidbestrijding toepassen (figuur 25). Het gaat hier evenwel maar om 2 respondenten.

Figuur 25. Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (anders dan herbiciden) op percelen met versus percelen zonder mechanische onkruidbestrijding (n=111), %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

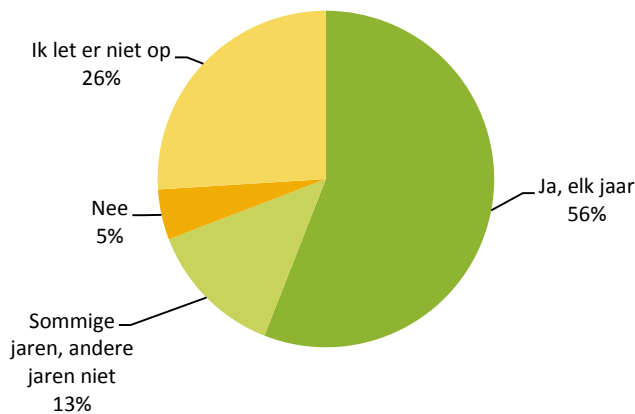

6.4 56% NEEMT JAARLIJKS AKKERVOGELS WAAR OP PERCELEN MET BEHEEROVEREENKOMST AKKERVOGELS

De beheerovereenkomsten voor akkervogels (voedselgewas en (aanleg en) onderhoud gemengde grasstrook plus) zetten in op het verhogen van het voedselaanbod en het voorzien van extra nest- en schuilgelegenheid met als doel het verhogen van de overlevingskansen van akkervogels zoals veldleeuwerik en patrijs (Vlaamse Landmaatschappij, 2018).

Aan de respondenten met een beheerovereenkomst akkervogels is gevraagd of ze akkervogels waarnemen op de percelen met een beheerovereenkomst voor akkervogels. Van de 227 respondenten die reageerden geeft 56% aan elk jaar akkervogels te zien. 13% neemt sommige jaren akkervogels waar, 5% ziet ze niet en 26% let er niet op (figuur 26).

Figuur 26. Nemen de respondenten akkervogels waar op hun percelen met beheerovereenkomst akkervogels (n=227), %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

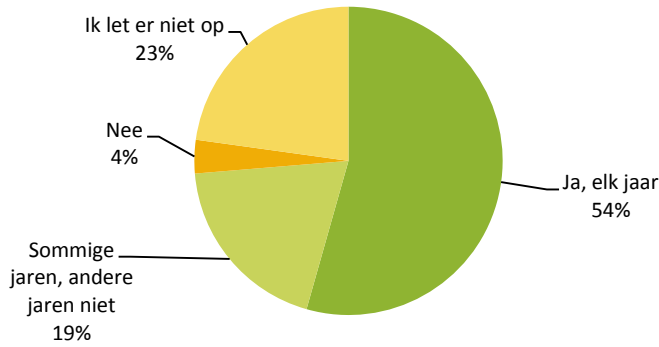
6.5 54% NEEMT JAARLIJKS WEIDVOGELS WAAR OP PERCELEN MET BEHEEROVEREENKOMST WEIDVOGELS

De beheerovereenkomsten voor weidevogels richten zich op het voorzien van rust- en nestgelegenheid tijdens het broedseizoen van weidevogels zoals de grutto en wulp. Door die maatregelen neemt het broedsucces van de weidevogels toe en hebben ze voldoende tijd om hun jongen groot te brengen (Vlaamse Landmaatschappij, 2018).

57 respondenten reageerden op de vraag of ze weidevogels waarnemen op hun percelen met een beheerovereenkomst weidevogels. 54% geeft aan elk jaar weidevogels te zien. 19% neemt sommige jaren weidevogels waar, 4% ziet ze niet en 23% let er niet op (figuur 27).

//

Figuur 27. Nemen de respondenten weidevogels waar op hun percelen met beheerovereenkomst weidevogels (n=57), %

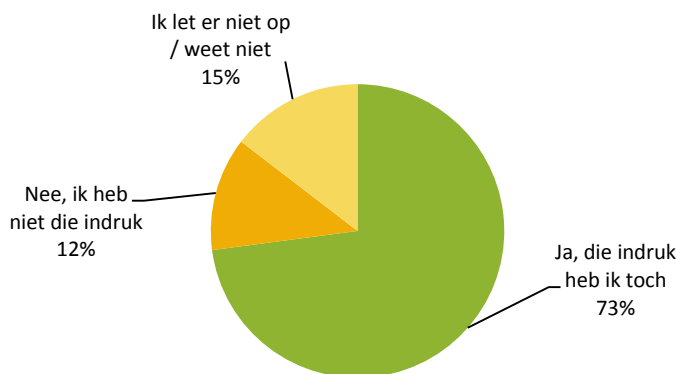
Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

6.6 73% ZIET DAT VARIATIE AAN BLOEMEN EN PLANTEN TOENEEMT BIJ BEHEEROVEREENKOMST BOTANISCH BEHEER

Graslanden in landbouwgebruik bestaan vaak uit een beperkt aantal grassoorten met een hoge voederwaarde. Om de diversiteit aan grassen en kruiden op dergelijke percelen te verhogen biedt de VLM een beheerovereenkomst aan voor de ontwikkeling van soortenrijk grasland. Voor graslanden die al een soortenrijkdom vertonen is er de beheerovereenkomst voor de instandhouding van soortenrijk grasland. Deze beheerovereenkomsten botanisch beheer schrijven een specifiek maai- of beweidingsregime voor. Binnen deze beheerovereenkomsten mogen ook geen bestrijdingsmiddelen, meststoffen en bodemverbeteraars worden gebruikt (Vlaamse Landmaatschappij, 2018).

Aan de respondenten met een beheerovereenkomst botanisch beheer werd gevraagd of ze de maatregel als effectief ervaren (toename van de variatie aan bloemen en planten). 48 respondenten reageerden en daarvan heeft 73% de indruk dat de maatregel effectief is. 12% heeft niet die indruk en 15% geeft aan er niet op te letten of niet te weten of de variatie aan bloemen en planten al dan niet toeneemt (figuur 28).

Figuur 28. Ervaren de respondenten de maatregel botanisch beheer als effectief (toename variatie aan bloemen en planten) (n=48), %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

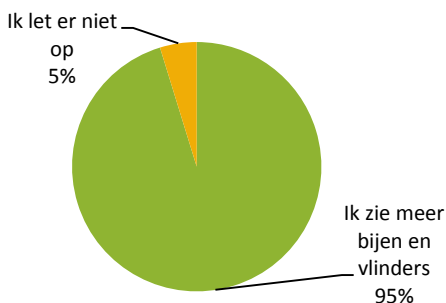
//

6.7 BLOEMENSTROOK: 95% ZIET MEER BIJEN EN VLINDERS

De VLM biedt binnen de beheerovereenkomst perceelsranden een pakket aan voor de aanleg en onderhoud van bloemenstroken. Door de aanleg van een bloemenstrook verhoogt het voedselaanbod (pollen en nectar) voor bijen, vlinders en andere bestuivers waardoor hun overlevingskansen toenemen. Een hogere overlevingskans voor die insecten betekent ook een hoger voedselaanbod voor andere soorten, zoals akkervogels (Vlaamse Landmaatschappij, 2018).

Aan de respondenten met een pakket voor de aanleg en onderhoud van bloemenstroken werd gevraagd of ze al dan niet meer bijen en/of vlinders waarnemen. Van de 21 respondenten geeft 95% aan effectief meer bijen en vlinders te zien. 5% let er niet op (figuur 29).

Figuur 29. Mate waarin de respondenten met een pakket voor aanleg en onderhoud bloemenstroken al dan niet meer bijen/vlinders waarnemen op hun bloemenstroken (n=21), %

Bron: Departement Landbouw en Visserij, 2018

////////////////////////////////////

7 CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In een grootschalige online enquête van het Departement Landbouw en Visserij (LV) en de Vlaamse Landmaatschappij (VLM) werden zowel landbouwers met een verbintenis als landbouwers die in aanmerking komen voor een of meerdere agromilieu- en klimaatmaatregelen bevraagd. De respons op de enquête was zeer groot: 3.643 respondenten, ofwel 33,9% heeft geheel of gedeeltelijk de enquête ingevuld. 3.317 respondenten zijn uiteindelijk geselecteerd voor de analyses in dit rapport.

De gemiddelde leeftijd van de aangeschreven landbouwers met agromilieu- en klimaatmaatregelen is 50,5 jaar; de aangeschreven landbouwers zonder maatregelen zijn met 52,4 jaar gemiddeld iets ouder. Bij de respondenten is het leeftijdsverschil tussen diegenen met of zonder maatregelen minimaal: gemiddeld zijn beide groepen tezamen 52,3 jaar. De respondenten met (enkel) een beheerovereenkomst (beheerd door de VLM) zijn, met gemiddeld 55,3 jaar, wel een pak ouder dan degenen met (enkel) een agromilieumaatregel (beheerd door LV) (gemiddeld 49,5 jaar).

Respondenten met maatregelen zijn vaker landbouwer in hoofdberoep, hoger geschoold en hebben een groter bedrijf (op basis van de standaardopbrengst) dan landbouwers zonder verbintenis. Eerder onderzoek wees ook al uit dat grotere bedrijven en hoger opgeleide landbouwers eerder geneigd zijn agromilieu- en klimaatmaatregelen op te nemen (Lastra-Bravo et al, 2015).

Respondenten met (enkel) een beheerovereenkomst kennen een groter aandeel oudere landbouwers en kleinere bedrijven (kleinere standaardopbrengst) dan degenen met (enkel) een agromilieumaatregel. Dat komt overeen met onze bevinding dat de beheerovereenkomsten - waarvan er een aantal eveneens een vorm van extensivering vragen - meer voorkomen bij landbouwers in bijberoep en bij kleinere bedrijven (kleinere standaardopbrengst). Eerder onderzoek vond ook al dat landbouwers met weinig of geen inkomen buiten de landbouw minder bereid waren om maatregelen aan te gaan die een vorm van extensivering vereisen op het bedrijf, wegens het grotere risico van een mogelijk effect op het gezinsinkomen (Lastra-Bravo et al (2015)).

De belangrijkste informatiebronnen voor landbouwers zonder maatregelen zijn vakbladen, collega's, info- en studieavonden en websites van de betrokken Vlaamse overheidsinstellingen. Dat zijn ook de belangrijkste informatiebronnen voor landbouwers met maatregelen; voor de beheerovereenkomsten aangevuld met de bedrijfsplanners van de VLM.

Communicatie en sensibilisering gebeurt dus het best via deze kanalen, maar er kan onderzocht worden of dit kan aangevuld worden met andere kanalen zoals consultants en vakorganisaties. Lastra-Bravo et al. (2015) wijzen ook op het belang van goede informatie, inclusief over het effect van agromilieu- en klimaatmaatregelen op natuur en milieu en op economische prestaties van het bedrijf. Het vlot beschikbaar maken van informatie en het geven van technisch advies over de maatregelen, bevordert deelname aan de maatregelen.

De respondenten dragen de zorg voor milieu, natuur en landschap een warm hart toe. De respondenten met verbintenis tonen zich wat vaker bezorgd over erosie/bodem en natuur/milieu. Ze geven ook wat vaker aan het een taak van de landbouw te vinden om mee zorg te dragen voor het milieu en het landschap, en ook natuur- en milieumaatregelen uit te voeren zonder daarvoor financieel vergoed te worden. Van Herzele et al. (2013) wijzen erop dat dat kan betekenen dat landbouwers die meer bezorgd

////////////////////////////////////

Bij het uitwerken van maatregelen en het motiveren van landbouwers om deel te nemen, is het dus belangrijk om voor ogen te houden welk doel men wil bereiken, welke landbouwers geïnteresseerd kunnen zijn en hoe deze landbouwers te bereiken en te overtuigen zijn. Dat alles is vaak erg maatregelspecifiek.

FIGUREN

Figuur 1. Aandeel van de aangeschreven populatie met of zonder maatregel en type maatregel, %	14
Figuur 2. Aandeel van de aangeschreven populatie per leeftijdscategorie, volgens totaal aangeschreven populatie, met of zonder maatregelen (%) en gemiddelde leeftijd	14
Figuur 3. Aandeel respondenten met of zonder maatregel en type maatregel, %	16
Figuur 4. Aandeel respondenten met verbintenis per maatregel, beheerd door VLM en LV *, %	17
Figuur 5. Aandeel respondenten in hoofd- of bijberoep, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %	18
Figuur 6. Verdeling van respondenten per type maatregel volgens categorieën standaardopbrengst (SO) (%) en gemiddelde SO (euro)	20
Figuur 7. Aandeel respondenten per leeftijdscategorie, volgens met of zonder maatregel en type maatregel (%) en gemiddelde leeftijd	21
Figuur 8. Opvolgingssituatie bij de bedrijfsleiders vanaf 50 jaar, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %	21
Figuur 9. Diploma van de respondenten, volgens met of zonder maatregel en type maatregel, %	22
Figuur 10. Mate van vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen, %	23
Figuur 11. Mate van vertrouwd zijn met agromilieu- en klimaatmaatregelen, volgens leeftijdscategorie (%) en gemiddelde leeftijd	24
Figuur 12. Overzicht van informatiebronnen over agromilieu- en klimaatmaatregelen, %	25
Figuur 13. Overzicht van informatiebronnen, volgens geen maatregel en type maatregel, %	26
Figuur 14. Mate waarin respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. hun bezorgdheid t.o.v. natuur en milieu aangevuld met gemiddelde score (op een vijf puntenschaal), volgens met of zonder maatregel, %	27
Figuur 15. Mate waarin de respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. zorg dragen voor natuur aangevuld met de gemiddelde score (op een vijf puntenschaal), volgens met of zonder maatregel, %	28
Figuur 16. Mate waarin de respondenten al dan niet akkoord gaan met stellingen m.b.t. hun houding t.o.v. natuur en klimaat aangevuld met de gemiddelde score (op een vijf puntenschaal), volgens type maatregel, %	30
Figuur 17. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, %	31
Figuur 18. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, volgens type maatregel, %	32
Figuur 19. Belangrijkste redenen om agromilieu- en klimaatmaatregelen uit te voeren, volgens selectie van maatregelen, %	33
Figuur 20. Aandeel respondenten die aangeven dat de huidige vergoeding in verhouding staat tot de gevraagde inspanningen, per maatregel, %	35
Figuur 21. Zaken die respondenten zonder verbintenis zouden kunnen overtuigen om te starten met maatregelen, %	37
Figuur 22. Zaken die respondenten zonder verbintenis zouden kunnen overtuigen om te starten met maatregelen, volgens mate van vertrouwd zijn (enkel die met significante verschillen tussen de groepen), %	39
Figuur 23. Gebruik stikstofkunstmest op grasklaver ten opzichte van op zuiver gras (n=421)	40
Figuur 24. Gebruik gewasbeschermingsmiddelen sinds uitvoeren maatregel "verwarringstechniek fruitteelt (n=173), %	41
Figuur 25. Gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (anders dan herbiciden) op percelen met versus percelen zonder mechanische onkruidbestrijding (n=111), %	42
Figuur 26. Nemen de respondenten akkervogels waar op hun percelen met beheerovereenkomst akkervogels (n=227), %	43
Figuur 27. Nemen de respondenten weidevogels waar op hun percelen met beheerovereenkomst weidevogels (n=57), %	44
Figuur 28. Ervaren de respondenten de maatregel botanisch beheer als effectief (toename variatie aan bloemen en planten) (n=48), %	44
Figuur 29. Mate waarin de respondenten met een pakket voor aanleg en onderhoud bloemenstroken al dan niet meer bijen/vlinders waarnemen op hun bloemenstroken (n=21), %	45

////////////////////////////////////

TABELLEN

Tabel 1. Aantal landbouwers met een verbintenis en aangegeven oppervlakte (hectare) per agromilieu- en klimaatmaatregel (Verzamelaanvraag 2017) (= populatie met maatregelen), * 10

Tabel 2. Maatregelen en pakketten van PDPO III, waarover in de enquête vragen zijn opgenomen, en aantallen aangeschreven landbouwers per maatregel/pakket (= aangeschreven populatie met maatregelen), *..... 11

Tabel 3. Aantallen aangeschreven landbouwers die in aanmerking komen voor agromilieu- en klimaatmaatregelen, per maatregel *..... 13

Tabel 4. Aantal verstuurde enquêtes en responsgraad (%) 15

Tabel 5. Aantal respondenten die voor een bepaalde maatregel in aanmerking komen en de betreffende vragen hebben beantwoord, *..... 18

Tabel 6. Gemiddelde standaardopbrengst (SO) van de respondentbedrijven, volgens statuut van de landbouwer, euro 19

Tabel 7. Gemiddelde standaardopbrengst (SO) van de respondentbedrijven, met of zonder maatregel en type maatregel, euro 19

Tabel 8. Gemiddelde waarde op vijfpuntenschaal voor stellingen m.b.t. houding t.o.v. natuur en klimaat, volgens met of zonder maatregel en type maatregel..... 29

Tabel 9. Aantal respondenten die de huidige vergoeding niet correct vinden, de volgens de respondenten “correcte” vergoeding (P25, mediaan en P75), in euro/ha 36

BRONNEN

Departement Landbouw en Visserij (2018) www.vlaanderen.be/landbouw

Dumez L. (2018) *Programma voor plattelandontwikkeling Vlaanderen 2014-2020 (PDPO III). Jaarverslag 2017*, Departement Landbouw en Visserij, Brussel

Lastra-Bravo X.B., Hubbard C., Garrod G. & Tolón-Becerra A. (2015) *What drives farmers’ participation in EU agri-environmental schemes?: Results from a qualitative meta-analysis*, *Environmental Science & Policy*, 54, 1-9.

Maertens E. (2011) *Agromilieumaatregelen: Hoe denken landbouwers erover?*, Departement Landbouw en Visserij, afdeling Monitoring en Studie, Brussel

Van Herzele A, Gobin A, Van Gossun P, Acosta L, Waas T, Dendoncker N & Henry de Frahan B (2013), *Effort for money? Farmers’ rationale for participation in agri-environment measures with different implementation complexity*, *Journal of environmental management*, vol. 2013, nr. 131, p 110-120.

Vlaamse Landmaatschappij (2018) <https://www.vlm.be>

